

AZERBAYCAN CÜMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI

AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT UNİVERSİTESİ

TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

İSRAİL VE ARAP BAHARI

HAZIRLAYAN

İSGENDEROVA GÜNAY

1317.02001

BAKU-2017

AZERBAYCAN CÜMHURİYYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI

AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT UNİVERSİTESİ

TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

İSRAİL VE ARAP BAHARI

HAZIRLAYAN

İSGENDEROVA GÜNAY

1317.02001

TEZ DANIŞMANI : NAZİM CƏFƏROV

BAKU-2017

ÖZET

İnsanlığın en eski yerleşim yerlerinden biri olan, üç semavi dinin ortaya çıktığı ve 20. yüzyıldan beri “Ortadoğu” olarak adlandırılıp; siyasi ve ekonomik her türlü emelin iç ve dış güçlerce gerçekleştirilmek istendiği, dünyanın 21. yy daki en önemli ihtiyaçlarından olan petrol ve doğalgaz gibi yeraltı kaynakları bakımından en zengin, üzerinde tarihin başından beri onlarca ülkenin, imparatorluğun kurulup yıkılmış olduğu, mücadelenin ve hareketliliğin hiç eksik olmadığı bu coğrafyada son yıllarda yaşanan gelişmelere ve bu gelişmeler sırasında İsrailin rolüne değineceğiz.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM İSRAİL DIŞ POLİTİKASI

1.1. İsrail'in Dış Politikasının Belirleyicileri.....	4
1.2. Dış Politika Yapım Süreci.....	8
1.3. Dış Politika Uygulamaları.....	9

İKİNCİ BÖLÜM ARAP BAHARI

2.1. Arap Baharı nedir?.....	14
2.2. Arap Baharının nedenleri.....	15
2.3. Arap Baharının Coğrafyası.....	18
2.3.1. Tunus.....	18
2.3.2. Mısır.....	21
2.3.3. Müslüman Kardeşler.....	24
2.3.4. Mısır Seçimleri.....	24
2.3.5. Libya.....	27
2.3.6. Libya'da iç savaş.....	28
2.3.7. Suriye.....	30
2.3.8. Suriyede iç savaş ve isyan süreci.....	34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İsrail ve Arap Baharı

3.1. Yahudi Yerleşiminin Tarihi Süreci.....	38
3.2. İsrail-Arap Birliği İlişkileri.....	39
3.2.1.İsrail-Filistin sorunu.....	45
3.2.2.İsrail-Lübnan sorunu.....	48
3.2.3.Suriye Krizi Karşısında İsrailin Tutumu.....	54
SONUÇ.....	58
KAYNAKÇA.....	60
Kitaplar.....	60

GİRİŞ

Bu tez çalışması, Arap Baharı adıyla anılan sürecin Ortadoğu'da yarattığı dinamikleri ortaya koymayı ve bu sürecin İsrail'e yansımalarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Realizm, İsrail Devleti'nin kurulduğu yıllara denk gelen Soğuk Savaş döneminin hakim teorisi olmuştur. Bu teorinin, uluslararası sorunları, çıkarıcı devletler arasındaki güç mücadelesi olarak tanımladığı ve genellikle savaş ve çatışmanın yok edilmesi konusunda pesimist bir görüşe sahip olduğu bilinmektedir. İki kutuplu uluslararası sistemin yumuşama sürecinde etkisini göstermeye başlayan neorealizm ise, uluslararası sistemi devletlerin dış politika toplamları olarak ele almaktadır. Bu dönemde de güç güvenliğinin sağlanmasında bir araç olarak görülmüştür. Kurulduğu dönemin özelliklerini tam anlamıyla taşıyan İsrail, Ortadoğu'da Batılı bir ülke olması, bölge ülkelerinden her anlamda farklı bir karakter taşıması ve belki de en önemlisi Filistin Sorunu nedeniyle bölgede hep yalnız kalmıştır. İsrail, kurulduğu dönemden beri sürekli bir güvensizlik yaşamakta ve bu durumu da dış politikasında oldukça açık biçimde görmektedir. Bu güvensizlik durumu İsrail'e hırçın ve saldırgan bir kimlik kazandırmış komşuluk ilişkilerine de yansımıştır. Realizmde devlet davranışını belirleyen çıkarlar, güç ile bağlantılı olarak tanımlanmıştır. Güç ve güvenlikle bağlantılı olarak ele alınması gereken bir diğer kavram da "güvenlik ikilemi" dir. Güvenlik ikilemi kavramının temel argümanı, anlaşmaların uygulanmasını sağlayacak bir uluslararası otoritenin bulunmadığı bir ortamda, devletlerin kendi güvenliklerini artırmak için attıkları adımların, diğer devletlerin güvenliklerini çoğu zaman kasıtsız ve beklenmedik bir biçimde azalttığıdır. Her devlet kendini korumaya çalışmaktadır ki bu bazen diğerlerini tehdit edebilir. Bir devletin kendi güvenliğini artırmak için savunma

amacıyla agresif eylemde bulunması, otomatik olarak diğer devletlerin güvenliğini azaltacaktır ve böylece onlar da savunma amaçlı ofansif tavırlara girişeceklerdir. Şüphesiz güç politikalarının altında yatan temel neden, güvenlik gereksinimleridir. Bu ihtiyaçlar, korunma ve savunma gibi edilgen hususlar ile sınırlı değildir. Sadece ülke topraklarını savunmak değil, ülkenin çıkarlarının maksimize edilmesi de bir güvenlik sorunudur. Bu doğrultuda Arap Dünyasında yaşanan olayların İsrailin çıkarları üzerinde ne gibi bir etki yaratacağını ve ortaya çıkan yeni çevresel dinamiklerin İsrail üzerinde etkisine değineceğiz. Arap Dünyası ile İsrailin tarihsel ilişkileri bu bağlamda çok önemli bir unsurdur.

Uzun yıllar bölgenin güvenlik gündeminin baş sıralarında yer alan İsrail-Filistin sorunu 2011 yılı başlarından itibaren gündemdeki öncelikli yerini bölgedeki rejim karşıtı hareketlere bırakmıştır. Tunus'ta alevlenen ve kısa sürede bölgede otoriter rejimlerle yönetilen devletlere karşı Arap halklarının başlattığı ayaklanmalar Libya, Yemen ve Suriye'de olduğu gibi kanlı bir sivil savaşa dönüşmüş ve uluslararası toplumun ilgisi bir anda bu yöne kaymıştır. Yapılan NATO müdahalesi sonucunda Libya'da sükunet kısmen de olsa sağlanmış ama Suriye'de Esad rejiminin rejim muhaliflerine karşı şiddet kullanarak bastırmaya çalışması Suriye'yi bölgenin ve uluslararası toplumun güvenlik gündeminin ilk sıralarına yükseltmiş ve İsrail-Filistin sorununun önüne geçmiştir.

Aslında İsrail-Filistin sorununun gidişatına bakıldığında 2011 yılında çok önemli gelişmeler olmuştur. Başta Suriye olmak üzere Arap dünyasındaki gelişmeler medyanın temel tartışma konusu olmuştur. Bu yazıda, 2011 yılı boyunca Arap Baharı'nın gölgesinde kalan İsrail'in son durumu ele alınarak tartışılacaktır. Öncelikle, İsrail-Filistin, İsrail-Lübnan sorununun çözümüne yönelik yeni girişimler, bu girişimleri engelleyebilecek ya da bir ileri aşamaya ilerlemeyi

sağlayabilecek faktörler ele alınacak, daha sonra da bu çevresel değişimlerin İsrail'e etkisini oluşturan konular tartışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSRAİL DIŞ POLİTİKASI

1.1. İsrail'in Dış Politikasının Belirleyicileri

İsrail, Yahudi devletidir ve kendisini dünyadaki yegâne Yahudi devleti olarak tanımlamaktadır. Bu rolünden ötürü, bütün Yahudi diasporası, özgürce İsrail'e göç etme ve yerleşme hakkına sahiptir. Göç politikası, İsrail yönetimine iki açıdan hizmet etmektedir. Birincisi, İsrail ordusu ve ülkenin ekonomik kalkınması için ihyitaç duyulan insan gücünü temin etmektedir. İkincisi ise, bu sayede, İsrail'in kendisine has Yahudi kimliği muhafaza altına alınmaktadır. İsrail'de halkın ekonomik yaşam koşulları, diğer bölge ülkeleriyle kıyaslandığında, gözle görülür düzeyde iyi durumdadır. Yine de İsrail'in coğrafi açıdan küçük bir toprak parçasına sahip olması, madenler ve su kaynakları açısından yetersiz konumda bulunması İsrail ekonomisini ciddi düzeyde olumsuz yönde etkilemektedir.¹

İsrail, petrol, doğal gaz ve kömür bakımından tümüyle dış kaynaklara bağımlıdır. Fakat diğer taraftan yaygın sulama ve yoğun tarım yöntemleri sayesinde, İsrail'in tarım sanayi üretimi iç talebi karşılarken, aynı zamanda ihracat gelirleri de sağlamaktadır. ABD'nin de yardımıyla İsrail, gelişmiş sanayi altyapısına sahiptir. İsrail, ekonomik yapısının özelliklerinden ötürü, İran ve Mısır gibi ülkelerin aksine, daha açık, rekabetçi ve pazar-yönelimli ekonomik sistemi benimsemiştir.

İsrail'in yönetim sistemi, yazılı olmayan anayasaya dayanmaktadır. İsrail, parlamenter siyasal rejime sahiptir ve hükümet ile parlamento, siyasal sisteme hâkim olan resmi kurumlardır. Cumhurbaşkanı, İsrail'de, sembolik/törenselsel bir figür olarak siyasal hayatta yer almaktadır. Dış politika konusunda

¹ İsrail Hakkında Gerçekler, Kudüs: İsrail Enformasyon Merkezi, 2008;
<http://www.mfa.gov> (13.04.2017), s.81.

Cumhurbaşkanı, Parlamento tarafından onaylanan antlaşmaları imzalama ve diplomatik temsilcileri kabul etme gibi anayasal görevleri ifa etmektedir. İsrail’de siyasal katılım oldukça yaygındır ve ülkenin siyasal yaşamında siyasi partiler merkezi rol oynamaktadır. İsrail’in siyasal sistemi, aşırı farklılıklar ve çeşitlilik gösteren siyasal ve sosyal dünya görüşleri tarafından şekillendirilmektedir. Bu görüşler, siyasal partiler tarafından olduğu gibi, gazeteler ile sosyal, dini, kültürel ve diğer sivil toplum kuruluşları tarafından da seslendirilmektedir. Çok sayıda azınlıklar ve fraksiyonlar, özgürce hükümetin politikalarını eleştirebilmektedir. Aşırı dağınık siyasal yapısından ötürü, İsrail’de seçimlere çok sayıda siyasal parti katılmakta ve genellikle koalisyon hükümetleri kurulmaktadır. Bu nedenle karar alma sürecinde, siyasal partiler ile diğer siyasi gruplar, kendi aralarındaki ideolojik farklılıklardan, politik görüş ayrılıklarından ve kişisel sürtüşmelerden ötürü, birbirleriyle işbirliği yapmakta, rekabet etmekte, birbirlerine karşı ittifaklar kurmakta ve uzlaşmaya çalışmaktadır. Yine de siyasal dağınıklığa rağmen, koalisyon hükümetleri, genellikle istikrarlı bir durum sergilemektedir. Koalisyon hükümetlerinin talepleri, Başbakanı karar alırken sınırlandırmaktadır. Aynı zamanda bu durum, koalisyon hükümetinde yer alan küçük ortaklara, oy oranlarından daha fazla seviyede etkileme gücü verebilmektedir.

Her şeye rağmen, İsrail’in siyasal hayatını, göreceli olarak az sayıda Yahudi elitler kendi kontrolleri altında tutmaktadır. Bu elitler de oldukça homojen bir dünya görüşüne sahiptir. Siyasal elitler ise sivillerden, yüksek-düzeyli askeri yetkililerden ve dini unsurlardan oluşmaktadır. İsrail’in ulusal bilincinde, şu kavramlar yer almaktadır: Savaşlar, sayısız çatışmalar, terörist eylemler, nefret yüklü söylemler, soykırım ve Arap devletlerinin düşmanlığı. İsraili yetkililer, kendi ülkeleri ve Ortadoğu bölgesi hakkında da şöyle düşünmektedir: İsrail, coğrafi olarak yalnızlaştı- rılmıştır. Müttefiklerden yoksundur. Coğrafi açıdan dış

tehditlere açıktır. Bu nedenle daha fazla askeri güce ihtiyaç duymaktadır. İsrail'in dış politikası, güvenlik endişeleri tarafından ağırlıklı olarak şekillendirilmektedir.² İsraili entellektüeller için, İsrail, saldırgan Arap dünyasında tek başına yaşamak zorundadır. Bu nedenle İsrail'in dış ve güvenlik politikalarının temel hedefleri, müzakereler yoluyla soruna barışçıl çözüm bulmak ve etkili savunma kapasitesini geliştirerek saldırgan emellerin hâkim olduğu bir bölgede güvenliğini güvence altına almaktır. Sonuçta, İsrail'in dış ve güvenlik politikalarını, Arap ülkeleriyle yaşadığı sürtüşmeler ve Filistinliler ile yaşadığı krizler ağırlıklı olarak belirlemektedir. İsrail yönetimi, Filistinliler ile komşu Arap ülkeleriyle işbirliği ve barışçıl ilişkiler içerisinde olmayı, İsrail'in uzun vadeli varlığını sürdürmesi ve kalkınması için hayati önemde görmektedir. Bu nedenle bu anlayış, İsrail'in dış politikasının aslında temel taşı oluşturmaktadır. Fakat güvenlik ve tehdit-temelli dünya görüşünden ötürü, İsrail hükümeti, bütçesinin önemli bir kısmını güvenlik kalemleri için harcamaktadır. ABD'nin de desteğiyle, İsrail'in askeri gücü, diğer bölge ülkelerine göre, daha modernize durumdadır. Ancak ülkenin yetersiz nüfusu, ekonomik zayıflığı ve uluslararası faktörler gibi belirleyiciler tarafından askeri yapı çeşitli kısıtlamalara maruz kalmaktadır. Arap devletlerinin tehditkâr yaklaşımlarıyla çevrili olması ve coğrafi yalnızlığı nedeniyle, İsrail, bölge-dışı devletler ile ilişkilerini geliştirmeye özel önem vermektedir. Bu bağlamda, Avrupa Birliği ülkeleri, Avustralya, Kanada, Japonya, Güney Kore, Üçüncü Dünya ülkeleri ve eski Sovyetler Birliği ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmiştir. Bu sayede İsrail, kendisine uluslararası alanda siyasi destek edinmeye çalışmaktadır. Bu tür ilişkilerin, İsrail'in, Filistin sorununda elini güçlendirdiğine inanılmaktadır. Aynı zamanda ikili ekonomik ve siyasi avantajların yardımıyla, uluslararası desteği elde ederek ve askeri yapısını güçlendirerek, İsrail'in Arap ülkelerine karşı

² Samuel Sager, "Pre-State Influences on Israel's Parliamentary System," Parliamentary Affairs, Issue 1, 1971, s.30-31.

caydırıcılığının güvence altına alacağı öngörülmektedir. Sonuçta İsrail, Arap Dünyası ile ilişkilerini, günümüzde de sıfır-toplamlı oyun temelinde veya realist kurama dayanarak değerlendirmektedir.

Realist bakış açısı ile dış politikayı tanımlayan zihniyet, Soğuk Savaş sonrası dönemde de İsrail'in uluslararası sisteme yönelik değerlendirmelerini etkilemeye devam etmektedir. İsrail, halen Ortadoğu'yu, istikrarsızlığın hâkim olduğu bir bölge olarak algılamaktadır. Ayrıca İsraili yöneticilere göre, İsrail, bölgedeki güçlü devletlerin çeşitli tehditlerine maruz kalan küçük/zayıf bir devlettir. Bu nedenle uluslararası ve bölgesel sistemlerdeki radikal değişimler, İsrail'in Soğuk Savaş mantığında herhangi bir değişime neden olmamıştır. Yani İsrail, bölgesel güvenlik ilişkilerini, devletten devlete ilişkiler temelinde görmekte ve bu nedenle güçlü askeri yapıya sahip olma yönünde yıkılmaz/sarsılmaz önyargılara sahip olmaktadır. Bu anlayış, nükleer silah teknolojisine sahip olmayı ve konvansiyonel silah gücüne karşılık saldırı-amaçlı savunma stratejisini benimsemeyi gerekli görmektedir. İsrail savunma güçlerine göre, herhangi bir tehdidi, kendi toprakları yerine düşman ülkenin topraklarında karşılamak en geçerli askeri stratejidir. Çünkü aşağıda da ifade edileceği gibi, İsrail, yeterli askeri personele, stratejik derinliğe ve bölgesel müttefiklere sahip değildir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, İsrail'de dış politika, ulusal güvenliği sağlama alma taleplerine kurban edilmektedir. Son derece güçlü askeri yapının mevcudiyetini ve Washington ile sağlam güvenlik bağlarını korumayı, İsraili yöneticiler İsrail'in güvenliğini sağlama yönünde öncelikli ilkeler olarak tanımlamaktadır. İsrail'in militarist eksenli rolü, "küresel Yahudiliğin evi olması" kavramına dayanmaktadır. Siyonizmin yüksek ideallerini yerine getirme dürtüsünden ötürü, İsrail, kendi topraklarına sürekli olarak göçün gerçekleşmesini desteklemektedir.

Siyonizm, İsrail'in kimliğinin doğal bir parçasıdır. Siyonizm, bilindiği üzere, tarihsel olarak belli bir toprak parçasını, Yahudilerin vaadedilmiş toprakları olarak kabul etmektedir. Böylece İsrail'in siyasal kültürünün seçkin yönü, Yahudilik'tir. Yahudi entelektüelleri için, İsrail'in geleceği, yani güvenliği, zenginliği/refahı ve tarihsel görevini yerine getirmek için gerekli olan kabiliyeti, Dünya Yahudiliğine bağlıdır. Dünya Yahudiliğinin geleceği de, İsrail'in varlığını sürdürmesine endekslidir. Bu nedenle, İsrail'in dış politikasının temel görevi, saldırgan Arap dünyası ile kuşatılmış ve Siyonizmin ileri karakolu olan İsrail'in varlığının korunmasıdır. Ayrıca güçlü askeri yapıyı muhafaza etme ihtiyacı, yeni yerleşimcileri toplumla bütünleştirme ve yeni gelenler için yeni yerleşim yerleri inşa etme çabaları, İsraili yetkililer açısından İsrail halkının çeşitli özverilerde bulunmalarını gerekli kılmaktadır.³

1.2. Dış Politika Yapım Süreci

İsrail'de, dış politika yapım sürecine hâkim olan temel değerler şunlardır: Dış tehdide karşı Yahudi devletinin varlığını güvence altına almak ve İsrail'de Yahudilerin sayıca çoğunluğunu muhafaza etmektir. Bu değerler, İsrail'in ulusal çıkarlarının tanımlanmasında rehber rolü oynamaktadır. İsrail'de dış politika yapım süreci, siyasi veya ideolojik gündemlerine bakmaksızın, tüm siyasal elitlerin, her türlü görüşü ve düşünceyi ifade etmesine olanak sağlamaktadır.⁴

Yine de, İsrail'de, belirleyici görev üstlenen karar vericiler, savunma kültürü içerisinde sosyalleştirilmiştir. Yani bu kişiler, İsrail'in askeri kültürüne aşina kişilerdir. Bu nedenle İsrail'de dış politika, İsrail'in askeri üstünlüğünü muhafaza etmeyi güvence altına alan görüşün desteklenmesinde, belirleyici değil,

³ William L. Cleveland, **Modern Ortadoğu Tarihi**, çev. Mehmet Harmanlı, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008, (02.02.2017), s.278-279.

⁴ Martin Edelman, "The judicialization of politics in Israel," *International Political Science Review / Revue internationale de science politique*, (02.04 2017), s.179.

tamamlayıcı rol oynamaktadır. Bu temel görüş ele alındığında, diğer siyasi mülhazalar kolayca göz ardı edilebilmektedir. Bu nedenle Savunma Bakanlığı ile Başbakanlığın görüşleri, Dışişleri Bakanlığı'nın görüşlerinden daha baskın konumdadır. Güçlü kişilikler, İsrail'de, dış politikayı planlayan ve uygulayan kurumların rolünün şekillenmesinde belirleyici rol oynayabilmektedir. İsrail istihbarat servisleri de İsrail'in temel dış politika çıkarlarını tanımlamada, hakem rolü oynayabilmektedir. İsrail'de, Ulusal Güvenlik Konseyi, dış politika amaçlarının ve hedeflerinin dengeli bir şekilde belirlenmesinde forum rolü oynamaktadır. Aynı zamanda İsrail Parlamentosu Knesset'teki Komiteler, dış politika yapım sürecinde gözle görülür rol oynamaktadır. Komiteler, farklı parti temsilcilerinin bir araya geldiği ve karşılıklı görüşlerin tartışıldığı bir forum niteliğindedir.⁵ Yine de komitelerin dış politika yapım sürecindeki etkisi sınırlıdır. Dış politika yapım sürecinde, baskı grupları, oldukça aktif rol üstlenmektedir. Özellikle baskı grupları, işgal edilen topraklar, yeni yerleşim yerleri ve güvenlik konularında oldukça hassastır.

1.3. Dış Politika Uygulamaları

İsrail dış politikasının en temel unsuru, İsrail hükümetinin elinde bulundurduğu tüm topraklar içerisinde mutlak Yahudi çoğunluğunu muhafaza etmektir. Çünkü nüfus yapısı, İsrail'in kendi varlığının merkezi özelliğini oluşturmaktadır. İsrail'in kendi varlığını korumak için, bu unsur, en öncelikli konu olarak görülmektedir. Günümüzde İsrail'in demografik açıdan çoğunluğu elde edemeyeceğinden daha fazla toprağı işgal etmemesi gerekmektedir. 1967 yılında Batı Şeria ve Gazze'nin İsrail tarafından işgali, İsrail yönetimi için Filistin sorununu ortaya çıkarmıştır. İsrail, yeni yerleşim yerlerinin güvenliğini sağlamak zorundadır. Fakat bu amaç için yeterli insan gücüne sahip değildir. Bu durum

⁵ Benny Morris, "Israel's Elections and Their Implications," Journal of Palestine Studies, XXVI, (04.04.2017) s.73.

İsrail'in önüne, demografik zorluklar çıkarmaktadır. Bu güvenlik sorununu çözebilmek için İsrail, İsrail halkının Filistinlilerden ayrılmasını öngören politikayı benimsemiştir. Bir yandan İsrail ile Filistinliler arasında "Utanç Duvarı" inşa eden İsrail diğer yandan Filistinlilere özerklik vermeyi kabul etmiştir. Fakat Filistinlilerin yönetimi altındaki alanları doğrudan kendi kontrolü altında tutmakta ve İsrail ordusu tarafından bu alanlar çevrelenmektedir.⁶

Dış politikasının ikinci unsuru, kendisi tarafından belirlenmiş topraklar üzerindeki İsrail'in meşruiyetinin ve varlığının, tüm Arap devletleri ve uluslararası camia tarafından tanınmasıdır. Böylece İsrail, Arap ülkeleriyle ikili barış antlaşmaları imzalamayı arzu etmektedir. Ancak bu imzalanan antlaşmalar, iki maddeyi içermektedir: a) İsrail'in tanınması, yani İsrail'in egemen devlet olarak varlığının kabulü ve b) normalleşme, yani İsrail'le her türlü ticari ilişkileri ve iletişimi yasaklayan Arap ülkelerinin ambargosunun kaldırılması ve boykot yerine işbirliğinin ilişkilerde esas alınması. Böylece İsrail ile Arap devletleri arasında karşılıklı bağımlılık inşa edilmiş olacaktır. Normalleşme sürecini, İsrail ile Arap ülkeleri farklı şekilde algılamaktadır. Arap devletleri için normalleşme, Arap ülkelerinin, İsrail ekonomisine ve altyapısına bağımlılığını arttıracak ve İsrail'in bölgesel hegemon güç haline gelmesine neden olacaktır. İsrail ise karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesinin, Arap ülkelerinin İsrail'e karşı düşmanca tavrını ortadan kaldıracağını ve Arap ülkeleri ile İsrail'in karşılıklı çıkarı dayalı barışçıl ilişkiler kurmasına yardımcı olacağını öngörmektedir. Ekonomik işbirliği, normalleşme yönünde İsrail'in stratejisinin en önemli unsurunu oluşturmaktadır. İsrail, sadece Ürdün ile ticari ilişkiler içerisinde olmuştur. Altyapı bağlantıları ve karşılıklı ilişkilerin normalleştirilmesi, bölge genelinde ekonomik işbirliğinin geliştirilmesine yardımcı olacaktır. Örneğin, bu bağlamda İsrail, bölge devletleriyle

⁶ Avi Shlaim, "Israel and Palestine- Reappraisals, Revisions, Refutations" New York 2010, s.169.

elektrik, petrol ve doğal gaz konularında ortak şebekelerin inşa edilmesini savunmaktadır. Aynı zamanda İsrail, bölgesel örgütlere üye olmayı arzu etmektedir.⁷

İsrail dış politikasının üçüncü unsuru, saldırgan askeri stratejidir. Bu stratejinin birinci unsuru, “saldırı, en iyi savunmadır” mantığıdır. Yani savunmacı savaş mantığına dayanmaktadır. İsrail, kendi topraklarında ve/veya sınırlarında, saldırgan ülkenin herhangi bir askeri operasyonunu karşılayacak yeterli stratejik derinliğe sahip değildir. Bu nedenle düşman ülkenin toprağını işgal etmek, İsrail’in güvenliği için gerekli olan tampon bölgeyi elde etmek anlamına gelmektedir. İsrail, her ne koşulda olursa olsun, ABD’den koşulsuz destek elde etme arayışındadır. Bu bağlamda, ABD’den askeri teçhizat, teknik işbirliği, ekonomik yardım ve uluslararası siyasi destek elde etmeyi, dış politikasının ana hedeflerinden birisi haline getirmiştir. İsraili yöneticiler, büyük ve güçlü bir devlet ile ittifak ilişkisi içerisinde olmamaları halinde, devletlerinin, ekonomik ve/veya askeri anlamda dış ve güvenlik politika hedeflerini hayata geçiremeyeceğini düşünmektedir. Nükleer silahlarının yanı sıra, İsrail, askeri stratejisine, kapsamlı ve ölçüsüz/aşırı misilleme kavramını yerleştirmiştir.

Dış politikasının ilkelerinin ardından, işleyişine baktığımızda, kurulduğu andan itibaren, İsrail’de dış politika tartışmalarını, güvenlik konuları ve stratejik düşünceler yönlendirmiş olduğunu görmekteyiz. Soğuk Savaş döneminde, İsrail yönetimi, İsrail’in güvenliği ve hayatta kalması konularına ağırlık vermiştir. Güvenlik sorunları, İsraili yöneticileri, askeri gücü geliştirme ve ABD ile stratejik ortaklık ilişkilerini derinleştirme yönünde girişimlerde bulunmaya itmiştir. ABD ile stratejik ortaklık, İsrail’in, bir yandan Amerikanın gelişmiş silah sistemine ve araçlarına ulaşmasına, diğer yandan her yıl ABD’den 3 milyar dolar civarında

⁷ Cathy Hartley, *A Survey of Arab- Israeli Relations* ,London: Europa Publications, 2004, s.182-184.

askeri ve ekonomik yardım edinmesine yardımcı olmuştur. 1970'lerden itibaren, ABD ile stratejik ortaklık, İsrail'e kapsamlı güvenlik şemsiyesi sağlamıştır.⁸

Soğuk Savaş döneminde Arap ülkeleri, İsrail'in varlığına şiddetle karşı çıkmışlardır. Bölge ülkeleri, Türkiye, Mısır ve Ürdün hariç, İsrail'i tanımaktan sakınmış ve İsrail yönetimiyle her türlü iletişim kurmayı redd etmiştir. Hatta bölge ülkeleri, İsrail ile birkaç kez silahlı mücadeleye girmiştir. Bu devletler, aynı zamanda İsrail'i uluslararası arenada yalnızlaştırmaya çalışmış ve bu ülkeye karşı ekonomik ve diplomatik alanlarda boykot uygulamıştır. Üstün askeri gücünün yanısıra, ABD'nin sağladığı kesintisiz siyasi, askeri ve ekonomik destek, İsrail'in günümüze kadar varlığını sürdürmesine yardımcı olmuştur. Soğuk Savaş döneminde, Amerikan yönetimleri, Türkiye, Mısır ve İsrail gibi bölgesel müttefiklerine destek sağlamayı, Sovyet tehdidine karşı bir gereklilik olarak görüyordu. Bu üç ülke ile askeri işbirliği içerisine girerek, Sovyetler Birliği'ni çevrelemeye veya bölgedeki etkisini zayıflatmaya çalışıyordu.⁹ Bunların dışındaki bölge ülkeleri ise askeri anlamda, ABD tarafından ihmal edildi. ABD o dönemde daha çok kendisine yakın bölge ülkelere askeri güvence vermekle yetindi. Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte, İsrail, kendisini ABD'nin bölgedeki en güvenilir müttefiki olarak lanse etmeye çalıştı. İsrail, kendisini bir yandan Sovyet yayılmacılığına diğer yandan da Arap milliyetçiliğine ve radikal İslam'a karşı bölgede Batı'nın en önemli müttefiki olarak tanımladı. Diğer bir ifadeyle, İsrail, kendisini istikrarsız ve stratejik açıdan öneme sahip Ortadoğu bölgesinde Batı'nın çıkarlarını koruyan ve savunan güvenilir müttefik olarak nitelendirdi. Soğuk Savaşın bitmesi ve Sovyetler Birliği'nin Arap ülkeleriyle stratejik ilişkilerinin sona ermesi, İsrail'in, bölgede daha güçlü bir konum elde etmesine yardımcı oldu.

⁸ Benny Morris, "Israel's Elections and Their Implications," 1996, s.74.

⁹ Galia Golan, "The Evolution of Israeli Policy on the Israeli-Palestinian Conflict," Palestine-Israel Journal, <http://www.pij.org/details.php?id=1160> (19.04.2017), s.21.

Çünkü özellikle İsrail'e karşı olan radikal Arap devletleri, askeri ve diplomatik açıdan bir süpergücün desteğinden mahrum kaldılar. İkinci olarak Madrid Barış Süreci esnasında, İsrail, herhangi bir şekilde ciddi düzeyde stratejik veya siyasi taviz vermeksizin bazı Arap ülkeleri ile yürüttüğü görüşmelerde, yeni bölgesel dengeleri ve Arap ülkeleri arasındaki bölünmüşlüğü kendi menfaatine olacak şekilde kullandı. Üçüncü olarak, Soğuk Savaşın bitmesi ve barış görüşmelerinin başlaması, İsrail'in Arap ülkelerinin boykotunu yavaş yavaş kırmasına, Üçüncü Dünya devletleri ile ilişkilerini geliştirmesine ve Afrika ve Asya'daki diğer güçlü bölgesel aktörler ile iyi ilişkiler içerisinde bulunmasına yardımcı oldu. Aynı zamanda bu durum, uluslararası meşruiyet anlamında, İsrail'in önündeki siyasi engellerin ortadan kalkmasına neden oldu. Soğuk Savaşın sona ermesi ve Arap-İsrail barış süreci, İsrail'in, dış politika ufuklarını genişletti. 1990'ların başından 2011 yılına kadar, İsrail hükümetleri, barış sürecine öncelik verdiler. Komşu Arap ülkeleriyle barışçıl ilişkilerini geliştirme arzusu, İsrail'in geleneksel stratejisinden ciddi anlamda ayrılma anlamına geliyordu. Çünkü İsrail, Arap olmayan devletler ile ittifak ilişkilerini geliştirerek, kendisini güvence altına almaya gayret ediyordu. Özellikle Kuveyt krizi, İsrail'in en büyük düşmanı olan Saddam rejiminin eski gücünü kaybetmesine neden oldu. Diğer yandan Ürdün ile barış antlaşması imzalayan İsrail, Suriye ile doğrudan görüşmelere başladı. Filistinliler ile barış sürecini canlandıran İsrail, Körfez ülkeleri ve Kuzey Afrika devletleri ile ilişkilerini geliştirdi.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAP BAHARI

2.1. Arap Baharı nedir?

Ortadoğu ülkelerinin halkları tarafından Aralık 2010'dan günümüze değin, Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde rejim, yönetim, yönetici değişimleri başta olmak üzere değişikliklere, revizyonlara ve yenilenmelere yol açan, protesto, ayaklanma, kalkışma, devrim, başkaldırı ve daha birçok adlandırmayla söz edilen Arap halk hareketleridir. Nedenleri detaylı olarak ilerleyen kısımlarda aktarılacak olan sürecin fitilini ateşleyen olay; iş bulamamaktan ve geçim sıkıntısından dolayı seyyar satıcılık yapan üniversite öğrenimli Tunuslu Muhammed Buazizi adlı gencin bir zabıta görevlisince tokatlanması ve tezgâhı ile mallarına el konulmasıdır.

Arap halk hareketlerine “Arap Baharı” adı konulmadan önce gelişmelerin Tunus ile sınırlı kalacağı düşünüldüğünden de olabilir “Yasemin Devrimi” olarak isimlendirilmiştir. Ayaklanmaların Mısır ve Libya'ya sıçramasıyla “Domino Etkisi”nden yani bir olayın etki alanını büyüterek ilerlemesinden bahsedilmeye başlanmıştır. Arap Baharı (Arab Spring) olarak isimlendirilen ve ikinci senesine giren süreçte Ortadoğu coğrafyasında meydana gelenler önce protesto, ardından ayaklanma, ardından iç çatışma Belki de iç savaş ve nihayetinde hâlihazırdaki lider ve rejimi devirme gibi etaplardan geçmiştir. Kitle halinde hareket etme, şiddet kullanımı ve nihayetinde yeni bir hükmeden kurma şartlarının tamamının gerçekleştiği görülmüştür. Öyleyse uluslararası kamuoyu neden hala yaşananları devrim değil de “Arap Baharı” olarak isimlendirmektedir? Bunun farklı nedenleri olabilir. Öncelikle; sürecin tamamlanmamış olması buna neden olarak gösterilebilir. Her ne kadar geçici süre yönetimi elinde tutanlar vasıtasıyla yeni

anayasa taslakları, yeni meclis oluşumları üzerinde çalışılıyor ve de seçimler yapılıyor ise de her şey henüz sonuçlanmış ve normale sürecine girmiş görünmemektedir. Libya’da bir bölge için otonomi talep edilebilmektedir. Mısır’da asker hala gücün (İktidarın) bir ucundan tutmaktadır. Yani yukarıda da ifade edildiği gibi süreç kendisini henüz tam gerçekleştirmemiştir.

2.2. Arap Baharının nedenleri

Arap Baharını ortaya çıkaran temel nedenler vardır. Bunlardan biri de sosyo-psikolojik nedendir. İnsanların insanca yaşama arzusu, insan hakları ve temel hak ve özgürlüklerden yararlanma isteği, özgürlük, adalet, ahlaki bir toplum ve hükümet yapısı talebi, din ve vicdan hürriyeti ile dini inançlara saygı ve diğer devletlerle olan ilişkilerin eşit koşullarda geliştirilmesi ve ifade özgürlüğü istemleri, sayılanların onyıllar boyunca işbaşına gelen Arap Yönetimleri tarafından halklarından esirgenmiş olması, neredeyse yarım yüzyıldır kişiler veya belirli gruplar tarafından yapılan darbelerin ömürlerini tamamlamış olması ve Arap ülkelerindeki darbeci anlayışların artık bir fayda getirmediğinin halklar tarafından görülmesi, insanların baskıcı ve yozlaşmış yönetim anlayışından (Ordu, polis ve istihbarata sahip olarak ve Batı’ya sırtını dayayarak ülkeyi yönetme) bunalması, Camp David Anlaşması’nın Mısır halkı tarafından benimsenmemesi, Mübarek’in bu sürecin devam ettiricisi olarak algılanması, İsrail’le uzlaşma ve ABD boyunduruğuna uygun hareket etmenin Mısır’daki Arapların gururunu kırıyor olması, bu bağlamda Mısır ve Ürdün’ün İsrail ile işbirliği sürecine girmiş olmaları, hızlı nüfus artışıyla birlikte alttan gelenlere ve yetişenlere iş bulunamamasının getirdiği toplumsal bunalım ve tüm bu gibi nedenler olayın sosyo-psikolojik yönünü oluşturmaktadır.¹⁰

¹⁰ Lynch Marc. “Obama’s Arab Spring?”, Foreign Policy Middle East Channel. 6 Ocak 2011, <http://mideast.foreignpolicy.com> (2.05.2017), s.36

2008-2009 Küresel Ekonomik Krizi ve petrolü olmayan bölge ülkelerinin krize hazırlıksız yakalanması, 2008 ekonomik krizinden Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerinin bile etkilenmiş olması, burada çalışan Ortadoğulu işçilerin ülkelerine döviz gönderememeleri, gıda enflasyonu, işsizlik ve fakirlik, kötü yaşam koşulları, çok uzun süredir boşa harcanan veya çalınan ülke kaynaklarının halka tahvil edilememesi, ekonominin temelinde yatan sorunlar olmuştur. Ülkelerin gelirlerinin ülke vatandaşlarının menfaatlerine, geleceklerine yatırılmaması, ülkelerin gelirlerinin sanayileşme, kalkınma, sağlıklı yatırımlarda kullanılmaması, Arap ülkelerinin ekonomik sistemlerinin olmaması sorunun temelini oluşturmaktadır.

Demokrasinin şu ana kadar insanoğlunun kurabildiği en iyi yönetim şekli olduğunun anlaşılmasına rağmen Arap ülkelerindeki liderlerin demokratikleşme yolunda adım atmamaları, demokratikleşememe Arap ülkelerinin Batı ile kurumsal ilişkilerinin olmaması, Arap ülkelerinin sorunlarının siyasi yönünü oluşturmaktadır. Göstermelik parlamenter uygulamalar ile halkın gerçek iradesinin sandıklara yansıyamaması, azınlıkların ve Şiiilerin orantılı temsil hakkı bulunmaması (Kuveyt), halkın bu yüzden seçimlerde sandığa gitmemesi, devletin aygıtlarıyla bürokratik yapılanmanın yetersizliği, devletin kurumsal değil patronaj olması ve devletin de aile şirketi gibi yönetilmesi siyasi sistemin yetersizliğinin bir örneğidir.¹¹

Arap Baharının diğer bir nedeni ise yönetsel sorunlardan kaynaklanıyordu. Bu sorunları aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz. Bürokrasideki yozlaşma ve rüşvetin yaygınlaşması, halkın buna karşılık ahlaki bir yönetim özlemi içerisinde olması, Yönetimdekilerin rejimlerini ve iktidarlarını koruma adına baskıcı, sindirici ve yasaklayıcı yönetsel anlayışları, sıkı ve bunaltıcı güvenlik-istihbarat uygulamaları

¹¹ GODAT (Gazi Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Topluluğu) tarafından 4 Mayıs 2012’de düzenlenen “Arap Baharı Sonrası Ortadoğu” konulu toplantıda Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN’ in konuşmasından

(Suriye’de Hafız Esad’ın rejimin devamı adına binlerce kişiyi öldürtmesi, Mübarek Yönetimi’nin İstihbarat Şefi Ömer Süleyman vasıtasıyla Hamas veya Müslüman Kardeşler üyesi olduğundan ya da rejime muhalif olduğundan şüphe edilen kişileri tutuklatması, bu kişilerin işkence görmeleri, siyasi polisler tarafından sürekli takip edilmeleri, Libya’da internetin yasaklanması), en az 30 senelik iktidarları ile babaların iktidarı oğullarına terk etmeye veya devretmeye hazırlanmaları (Hüsnü Mübarek’in oğlu Cemal’i, Kaddafi’nin oğlu Seyfülislam’ı iktidara hazırlaması) veya babaların ölümleriyle oğulların iktidarın başına geçmesi (Hafız Esad’ın yerine oğul Beşşar Esad, Ürdün Kralı Hüseyin’in yerine oğlu Abdullah), halkın bu durumun böyle gideceğini, kendisine yönetimde söz ve temsil hakkının verilmeyeceğini anlaması, yönetimlerin ve ailelerinin gösterişli yaşam tarzları sistemi temelden zayıflatan unsurlar olmuştur.

Diktatör eşlerinin gösterişli yaşam tarzları her zaman ilgi çeken ve çok konuşulan konular olmuştur. Tunus’ta Zeynel Abidin Bin Ali’nin eşi Leyla Trabelsi’nin yaşam tarzı da buna bir örnektir. Trabelsi’nin Fransa’dan yemek üzere tatlılar getirttiği (Yemek, pasta, tatlı vb. besin maddeleri konusu tarih boyunca varlıklı kesim-yoksul kesim arasındaki uçurumu en çarpıcı şekilde göstermek açısından sık sık günyüzüne çıkar. “Ekmek yoksa pasta yesinler” sözü, İran’ın Şah döneminde 2500. kuruluş yıldönümü kutlamalarında Tahran ile Paris’teki mutfaklar arasında uçaklar vasıtasıyla neredeyse bir yemek koridorunun kurularak Fransız mutfağından yemekler getirilmesi ve bu durumun devrimi tetikleyen nedenler arasına girmesi, son olarak Leyla Trabelsi’nin Fransa’dan tatlı getirtmesi, yemek konusu ile ilgili enteresan örnekler olarak tarihe geçmiştir.) kaplan beslediği hatta bu kaplanın tavuk ile doyurulduğu, akrabalarıyla ve yakınlarıyla adeta bir ahtapot gibi devletin tüm kademelerini sarıp sarmaladıkları ve sömürdükleri, 1000 çift ayakkabısı olduğu, Esmâ Esad’ın giyime olan düşkünlüğü,

Katar Şeyhi'nin modayı yakından takip eden eşi için ünlü bir giyim markasını 735 milyon Euro karşılığında satın alması Kaddafi'nin kendisinin ve oğullarının debdebeli yaşam tarzları, Hüsnü Mübarek'in oğlu Cemal'in bitmek bilmeyen kazanımları, Suriye'de Esad ailesinin ülkenin ekonomik imkânlarını Rami Mahluf marifetiyle kendine yontması, her ne kadar şimdilik “Bahar”ı atlatmış olarak görünse de Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez ülkelerindeki ailelerin magazin basınına malzemeler veren yaşantıları bu durumun örnekleridir.¹²

2.3. Arap Baharının Coğrafyası

2.3.1. Tunus

Tunus tarihte 16. ve 19. Yüzyıllar arasında Osmanlı yönetiminde kaldıktan sonra Fransız işgaline uğramış ve 1956 yılında Habib Burgiba önderliğinde bağımsızlığını kazanmıştır. General Zeynel Abidin Bin Ali 1989'da Başbakan atanmasından sonra Başkan Burgiba'nın hastalığı sebebiyle ülkeyi yönetemeyeceğini söyleyerek görevden uzaklaştırmış ve ülke yönetimini ele geçirmiştir. 1989'dan Ocak 2011'e kadar Tunus'u yönetmiştir.

Tunus'ta ilk halk protestosu 2008 yılı başında Tunus'un güney batısında bulunan Kafsa şehrinde meydana gelmiştir. “Maden Ayaklanması” diye adlandırılmıştır. İkinci protesto 2010 yılının Ağustos ayında ülkenin güney doğusundaki Bin Kirden şehrinde meydana gelmiştir “Tüccarlar Ayaklanması” olarak adlandırılmıştır. Üçüncü ayaklanma ise 17 Aralık 2010 tarihinde Sidi Bou Said kentinde, 26 yaşındaki üniversite mezunu seyyar satıcı Muhammed Buazizi'nin işporta tezgâhına el konulması üzerine kendini yakması ve 5 Ocak'ta hayatını kaybetmesiyle ülkede gösteriler başlamıştır. Bu da zaten Arap Baharı'nın başlangıcı olmuştur.

¹² Georgetown University, School of Foreign Service-Katar, “Buazizi'nin Yaktığı Ateş: 21. Yüzyılın Başında Arap İsyancıları”, Doha Akademik Ortadoğu Dergisi, s.11, s.1-22,

Başbakan Muhammed El Gannuşi'nin devlet başkanlığına geçmesi de gösterileri dindirmeyi başaramamış ve devlet başkanlığı görevini Fuad Mebazaa'ya bırakmıştır. Kendisi ise tekrar başbakanlık görevini üstlenmiştir. Mebazaa, içinde muhalefet partilerinden temsilcilerin de bulunacağı bir milli birlik hükümetinin kurulacağını söylemiş ve kısa bir süre sonra Gannuşi yeni milli birlik hükümetinin kurulduğunu ilan etmiştir. Fakat yeni kurulan hükümette Bin Ali döneminden kalan isimler yüzünden protestolar devam etmiştir.¹³ Halkın tepkisi Gannuşi'yi de istifa ettirmiştir. Başbakanlık makamına getirilen Beji Said Essebsi 7 Mart günü teknokratlardan oluşan yeni hükümet listesini hazırlamış, seçim tarihini de Ekim ayı olarak belirlemiştir.

1 Martta devrimden istifade 30 yıldır yasaklı olan, Müslüman Kardeşler hareketine ideolojik anlamda yakın gözüken Raşid Gannuşi'nin İslamcı hareketi En Nahda tekrar kurulduğunu ilan etti ve seçimlere gireceğini açıkladı. En Nahda, muhafazakâr bir parti olarak gösterilmekte ve bölgedeki şartlar göz önünde bulundurulduğunda liberal İslamcı özelliklere sahip bir parti olarak nitelendirilmektedir. Seçim öncesi Tunus'taki siyasi tablo, ülkenin siyasi bölünmüşlüğüydü. Onlarca parti listesi vardı. 23 Ekim'de 4 milyonu aşkın Tunus'lu hayatlarında ilk defa bir seçimde oy kullanmak ve ülkenin yeni demokratik anayasasını hazırlayacak olan kurucu meclisi seçmek için sandığa gitti.¹⁴

23 Ekim 2011'de gerçekleşen Tunus Ulusal Kurucu Meclis Seçimlerinin resmi sonuçlarına göre En Nahda 90 sandalye, CPR 30 sandalye, Ettakatol 21

¹³ Gamze Coşkun, “Ortadoğu’da Baharla Filizlenen Değişim Tohumları”, USAK, 20 Nisan 2011, <http://www.usak.org.tr/makale.asp> (10.05.2015), s.52

¹⁴ Ufuk Ulutaş, “Tunus’un Seçimi”, **Sabah Gazetesi**, 29 Ekim 2011, <http://www.sabah.com.tr> (10.05.2017), s.19

sandalye, Al Aridha Chaabia 19 sandalye, PDP 17 sandalye kazanırken, diğer parti, koalisyon ve bağımsız listeler toplam 40 sandalye kazanmıştı.¹⁵

Tunus'ta Kurucu Meclis, Cumhuriyet Kongresi Partisi lideri Munccef Marzuki'yi Cumhurbaşkanı olarak seçti. Tunus Cumhurbaşkanı da mecliste en çok sandalyesi olan En Nahda Partisi genel sekreteri Hammadi Cibali'yi başbakan olarak atadı.¹⁶ Bu arada Eski Tunus Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali ve eşi Leyla Trabelsi'nin yargılandıkları davada 35'er yıl hapis cezasına çarptırıldıkları bildirildi. Zeynel Abidin Bin Ali'nin iktidara geldiği tarih olan 7 Kasım 1987'yi sembolik gösteren 7 Kasım Meydanı'nın adı Muhammed Bouazizi Meydanı olarak değiştirildi. Tunus bölgede Arap Baharı'nın gerçek değişim getirdiği tek ülkedir. Seçim ile demokrasi yolunda ilk adımı atan Arap ülkesi olmuştur.¹⁷ Bütün Dünya'ya ve özellikle Arap Dünyasına değişimin yapılabileceği, başarılabilirliği mesajını vermiştir.¹⁸ En Nahda Partisi Genel Sekreteri Cibali, seçimlerden sonra büyük değişim yaşayan Tunus için örneğin demokratik yolda ilerleyen Türkiye olduğunu söylemiştir.¹⁹ Tunus'ta 23 Ekim 2011'de gerçekleşen seçimlerin temel amacı, seçilmiş ve anayasal düzeni kuracak siyasal otoriteyi oluşturmaktır. Seçimler Tunus'un demokratikleşmesi ve demokrasiyi kurumsallaştırmasında önemli bir rol oynayacaktır. Seçimlerin gerçekleşmesiyle birlikte ülkede basın özgürlüğü, bağımsız yargı ve ekonomik refah sağlanması açısından kurumların altyapısı sağlanacaktır.²⁰

¹⁵ Veysel Ayhan, "Tunus Kurucu Meclis Seçim Sonuçları: Bir Devrimin Ardından Kazananlar ve Kaybedenler", ORSAM, 28 Ekim 2011, <http://www.orsam.org> (11.05.2017)

¹⁶ "Tunus: Örneğimiz Türkiye", **Habertürk Gazetesi**, 12 Aralık 2011, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/696298-tunus-ornegimiz-turkiye>

¹⁷ Serdar Erdurmaz, "Tunus'ta Kurucu Meclis Seçimleri Arap Baharı'nın Sürdüğünün Göstergesidir", TURKSAM, 2 Kasım 2011, <http://www.turksam.org> (15.05.2017)

¹⁸ Erdurmaz, "Tunus'ta Kurucu Meclis Seçimleri Arap Baharı'nın Sürdüğünün Göstergesidir".

¹⁹ "2011'de dünya ve Türk dış politikası", Zaman Gazetesi, 23 Aralık 2011, <http://www.zaman.com.tr/dunya> (15.05.2017)

²⁰ Veysel Ayhan, "Tunus İsyanı: Arapların Devrim Ateşini Yakması", ORSAM, Ocak 2012, <http://www.orsam.org.tr> (15.05.2017)

2.3.2. Mısır

Mısır çok köklü bir tarihe ve zengin kültürel mirasa sahip bir ülkedir. Afrika'nın kuzey doğusunda yer almaktadır ve doğusunda İsrail, batısında Libya, güneyinde ise Sudan ile komşudur. Mısır 85 milyona yakın bir nüfusa sahip ve Arap dünyasının en kalabalık ülkesidir. Nüfusunun %90'ını Müslüman Araplar geri kalan kısmını Hristiyan Kıptiler ve diğer azınlıklardan oluşturmaktadır.²¹ Nüfusunun yaklaşık %40'ı yoksulluk sınırında ve günlük 2 dolar ile yaşamaya çalışmaktadır.²² Mısır dünya açısından stratejik bir geçiş noktasıdır. Hem Afrika ve Asya arasında bir köprü hem de Akdeniz'den Kızıldeniz'e, oradan da Hint Okyanusu'na açılan Süveyş Kanalı toprakları dahilindedir.

Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere, Mısır üzerinde himayesini kursa da Mısır 1922 yılında bağımsızlığını kazanmış, 1953 yılında ise Cumhuriyetini ilan etmiştir. 1958 yılında Suriye ile referandumla Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurmuş fakat bu birlik yalnızca 3 yıl sürmüştür. 1961 de Suriye'deki darbeyle bu birlik dağılmıştır. 1971 yılından itibaren ülke Mısır Arap Cumhuriyeti adını almıştır. Mısır'da devlet, ordu demektir. Ordu-devlet yapısı söz konusudur. 1952 Hür Subaylar darbesinden sonra krallığa son verilerek ülkeyi Cemal Abdülnasır ve Enver Sedat temsil etmiştir.²³ 1956 yılında Süveyş Kanalı millileştirilmiş ve Mısır, uluslararası arenada Bağlantısızlar Bloğu içerisinde yer almıştır. Mısır, Nasır'la birlikte Bağlantısızlar olarak adlandırılan hareketin öncülüğünü de yapmıştır.²⁴

1970'te Cumhurbaşkanı Cemal Abdülnasır'ın ölümü sonrası Enver Sedat iktidara gelmiş fakat 1981 yılında uğradığı bir suikast sonucunda hayatını kaybetmiş ve 1982 yılında eski Hava Kuvvetleri Komutanı Hüsnü Mübarek devlet

²¹ Cengiz Karabayır, Mısır Ülke Raporu, Şubat 2011, <http://www.kobishowroom.com> (17.04.2015)

²² Ufuk Ulutaş, Ortadoğu'da Türkiye'den Mülhem Sistemlik Değişim, 13 Şubat 2011, <http://setav.org> (17.04.2017)

²³ Muharrem Sağır, "Ortadoğu'da Sırça Köşkler Yıkılırken", USAK, 21 Mart 2011, <http://www.usak.org.tr> (17.04.2017)

²⁴ Paul Kennedy, "Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşleri", çev. Birtane Karanakçı, Ankara, İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, s.462.

başkanlığına getirilmiştir. O günden 2011'deki isyana kadar ülkeyi tek başına yönetmiştir. Mısır'da 1981 yılından beri yürütülen baskıcı yönetim ve son yıllarda artan ekonomik sıkıntılar, halkın sesinin git gide yükselmesine neden olmuştur. Mısır halkı ile Mübarek ailesi, askeri ve siyasi elit ve işadamları arasında ekonomik olarak uçurum vardır.

2010 seçimlerinde yapılan hilelerin açığa çıkması, 2011 Ocak ayında İskenderiye'de bir kilisenin bombalanması ve Tunus'taki isyandan etkilenen Mısır'lı işsiz genç Halit Sait'in intihar etmesiyle halk, sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanarak örgütlenmeye başlamıştır. Facebook'ta "We are all Khalid Said" grubu sosyal medyada örgütlenmenin temelini oluşturmuştur.²⁵ Tahrir Meydanı gösterilerin merkezi olmuştur. El-Cezire ve sosyal medyanın gücü insanları Tahrir Meydanı'na toplayan ana etkenlerdendir. Yaşanan süreci belki de bir medya devrimi olarak da adlandırabiliriz.²⁶

Mısır'da başlayan ayaklanmalar kontrol edilemez bir hal almaya başlayınca 1 Şubat'ta Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek, devlet televizyonuna bir daha ki seçimlerde aday olamayacağını açıkladı ama bu açıklama kalabalıkları dindirmeye yetmedi. "Öfke Günü" olarak adlandırılan 25 Ocak 2011'de başlayan gösterilerden sonra sadece 18 gün direnebilen Hüsnü Mübarek 11 Şubat 2011'de istifa etti. Mübarek'in Yardımcısı Ömer Süleyman, Mübarek'in yetkilerini orduya devrettiğini ve Savunma Bakanı Hüseyin Tantavi'nin, ülkeyi yönetecek askeri konseyin başına geçtiğini açıkladı.²⁷

Bu süreçte Mübarek'in gidişini hızlandıran üç olay vardır;
1) ABD'nin "geçiş" döneminden bahsetmeye başlaması,

²⁵ Dilara Ünal, "Mısır'da Arap Baharı Müslüman Kardeşler Kışına mı Dönüyor?", TÜRSAM, 9 Eylül 2011, <http://www.turksam.org> (26.04.2017)

²⁶ Hakan Çopur, "Ortadoğu'nun Hızlı Devrimleri", SETA, 7 Şubat 2011, <http://setav.org> (29.04.2017)

²⁷ "Ve Hüsnü Mübarek İstifa Etti", CnnTürk, 11 Şubat 2011, <http://www.cnnturk.com> (29.04.2017)

2) “Mübarek giderse radikal İslamcılar gelir” söylemlerine rağmen gösterilere verilen uluslararası desteği kırma çabalarının başarısızlığa uğraması,

3) Başbakan Erdoğan’ın Mübarek’e şiddetten kaçınması ve halkın meşru taleplerinin yerine getirilmesi çağrısında bulunması olarak sıralayabiliriz.²⁸

Hüsnü Mübarek’in istifasından sonra ordu, 1952 yılından beri süre gelen iktidar-ordu ilişkisinin devam ettiğini gösterdi.²⁹ Mısır’da Kasım ayındaki seçimler öncesi anayasanın değişmesi için referanduma gidildi ve Mısır halkı %77’lik bir çoğunlukla anayasa değişiklik paketini onaylayarak siyasi partiler önündeki engelleri kaldırdı. Sağ, sol, liberal ve İslamcı tüm çevrelerin hızlı bir şekilde partileşerek seçimlere hazırlandığı, seçimler için ittifaklar kurduğu, seçim takviminin kesinleşmesinden sonra da adaylık başvurularında bulunduğu ve tüm bu siyasi çevrelerin sahaya inerek seçim propagandalarına başladığı bir dönem böylece başlamış oldu.³⁰ Seçimlerin yaklaşmasıyla cumhurbaşkanlığı adaylıkları ve yeni kurulan parti haberleri Mısır gündemini oluşturmaya devam etti. İslamcı ve liberal partiler birbirlerine karşı cephe almaya başladılar. İslami akımlar birleşmek için toplantılar düzenlemekteydiler. Buna karşılık liberal kesim de İslami akımların ülkeyi İran’a benzeteceği endişesi nedeniyle birlik olma kararı aldı. Mübarek sonrası dönemde Mısır’daki iktidar mücadelesinin en önemli iki grubu olacağı biliniyordu. Birinci grupta Devlet Başkan Yardımcılığı görevine getirilen Ömer Süleyman’ın liderliğinde kurulan Mısır hükümeti iktidar partisi olan Ulusal Demokratik Partisi, diğer grupta ise liderliğini El Baradei’in yaptığı ve içerisinde liberallerin, hukukçuların, akademisyenlerin ve gençlik hareketlerinin bulunduğu Mısır için Değişim Hareketi, genç subaylar olarak adlandırılan askerler ile İslamcı

²⁸ Ufuk Ulutaş, “Mübarek Son Kozlarını Oynuyor”, SETA, 3 Şubat 2011, <http://setav.org> (04.05.2017)

²⁹ Nazlı Ayhan Algan, “Mısır Kışı Sıcak Geçiriyor”, ORSAM, 23 Kasım 2011, <http://www.orsam.org>

³⁰ Ramazan Yıldırım, “Mısır dereyi geçerken tahrirde at değiştirecek mi?”, SETAV, 27 Kasım 2011, <http://setav.org>

Müslüman Kardeşler ve partileri olan “Özgürlük ve Adalet Partisi” bulunmaktaydı. Başkanlığını da Muhammed Mursi yapmaktaydı.³¹

2.3.3. Müslüman Kardeşler

1928 yılında Hasan El-Benna tarafından Mısır’da kurulan Müslüman Kardeşler, Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da geniş kitlelere ulaşmış bir siyasi örgüttür. Örgüt, Mısır’da 1952 Hür Subaylar darbesi sonucunda kapatılmıştır. 1954 yılında Cemal Abdunhasır’a suikast girişimi nedeniyle altı lideri idam edilmiştir. Bu dönemden itibaren Müslüman Kardeşler sivil kurumlarını arttırmıştır.³² Müslüman Kardeşler, kuruldukları ilk yıllardan itibaren sosyal konularda halka yaklaşarak kabul görmeyi başarmışlardır. Sosyal yardımlara önem vermişlerdir. Sömürge, darbe ve baskılarla yaşayan Mısır halkı da bu harekete sempatiyle bakmıştır.³³ Arap Baharı sürecinde Mısır’ın en güçlü siyasi hareketi olan Müslüman Kardeşler kendisini olayların hem merkezinde hem de çevresinde

2.3.4. Mısır Seçimleri

Güvenlik sebebiyle üç ayrı bölgede üç tur halinde yapılan ve 2012 Ocak ayında sona eren seçimlerin ilk ayağında, 50 partiden 36’sı ve 6.000 adaydan 3809’u Halk Meclisi için yarışmıştı. 28 Kasım 2011 tarihinde yapılan seçim sonucunda ortaya çıkacak olan Kurucu Meclis 498 koltuklu olacak ve bu meclis yeni anayasayı hazırladıktan sonra kendini feshederek yeniden seçime gidilecekti. Nüfusun % 30’una yakınının okuma yazma bilmemesi dolayısıyla parti amblemleri daha akılda kalıcı sembollerden olan vazo, mango, sandalye, piramitten oluşturulmuştu. İki gün süren ilk tur seçimlerine katılımın % 70’ler civarında oldu. Karmaşık seçim sistemine göre parlamentoya girmek için adayların üçte ikisi parti

³¹ Veysel Ayhan, “Mısır’ın Özgürlük Meydanında Kanlı İktidar Mücadelesi”, ORSAM, 4 Şubat 2011, <http://www.orsam.org> (20.04.2017), s.17.

³² Dilara Ünal, “Ortadoğu’daki Arap Baharı Gölgesinde Model Parti: AKP”, Türksam, 7 Ekim 2011, <http://www.turksam.org> (20.04.2017)

³³ Ünal, “Ortadoğu’daki Arap Baharı Gölgesinde Model Parti: AKP”.

listelerinden, üçte biri ise bağımsız olarak yarıştıyordu. Halk Meclisi'nin üçte ikisi yani 332 üye partilerin gösterdiği adaylardan, üçte biri olan 166 üye ise sadece bağımsız adaylardan seçilecekti. Bağımsız seçilenlerin daha sonra siyasi partilere üye olması yasaktı. Mısır tarihindeki ilk şeffaf ve adaletli seçim olması bakımından partilerin hangi oranda oy alacakları merakla beklenmekteydi. Tahminlerden daha fazla oy alması nedeniyle Selefi gruplar, özellikle Mübarek rejiminin son dönemlerinde ağırlıklarını hissettirmiş, hatta Mübarek yanlısı fetvalar vererek yönetime karşı isyan edenlerin öldürülebileceğini öne sürmüştü. Seçimlerin ilk ayağı 27 vilayette; Kahire ve İskenderiye gibi Mısır'ın elit tabakasının yaşadığı kentlerin yanı sıra Kafr el Şeyh, Asyut, Feyyum, Kızıldeniz, Luksor, Port Said ve Damyetta'da yapıldı. İkinci ayak ise 14 Aralık 2011'de, Giza, Beni Süveyf, Munufiye, Şarkiye, Buheyra, Süveyş, İsmailiye, Sohag ve Asvan vilayetlerinde gerçekleştirildi. Üçüncü ve son ayak ise 3 Ocakta yapılmış ve böylece Halk Meclisi'nin 498 üyesi belirlenmiştir. Bu Meclis'in 10 üyesi ise yasa gereği YAK Başkanı Hüseyin Tantavi tarafından atanmıştır.

Mısır MK hareketine bağlı Hürriyet ve Adalet Partisi, oyların % 47,2'sini, Selefi en-Nur Partisi ise % 24,3'ünü almış ve İslamcılar toplamda % 71,5'e ulaşarak seçimlerin galibi olmuşlardı. Mısır'ın önde gelen yazarlarından Fehmi Hüveydi 30 Kasım tarihli "Başardık" başlıklı yazısında, hür bir vatandaş olarak oy kullanmanın hazzını anlatıyordu.¹ "Seçimlerin ilk turunu birliktelik içinde tamamladık. Şu anda hangi partinin çok oy aldığı önemli değildir. Yarım yüzyıldır üzerimize çöken gölgeden kurtulabilmek daha önemlidir. Ben adaletin ve halkın kararından yana olacağım." "Altı milyon oy Müslüman Kardeşler ve en-Nur'un" başlıklı haberinde el-Cezire seçim sonuçlarına göre; Hürriyet ve Adalet Partisi (Müslüman Kardeşler) 3.500, en-Nur Partisi (Selefi) 2.500, Mısır Bloğu (Solcu

Liberaller) ise 1.300 oy alarak Millet Meclisi seçimlerinde üç partinin yeni hükümeti şekillendireceğini duyurdu.

Devrim sonrası kurulan Hizbul'ı Hurriyye ve'l Adale / Hürriyet ve Adalet Partisinin Başkanlığını Dr. Muhammed Mursi yardımcılıklarını ise Dr. İsam el-Aryan ile Hristiyan düşünür Dr. Refik Habib almışlardı. Parti, parlamento seçimlerinde % 47,3 oy alarak 235 milletvekili ile temsil edilmiştir. Devrim öncesi siyasî alandan kendilerini uzak tutan 148 Selefî akımı temsil eden en-Nur Partisi ise Dr. İmad Abdu'l Gaffar başkanlığında % 24,3'lük oy oranı ile 121 koltuk kazanarak yeni dönemin en güçlü aktörlerinden olmuştur. Hürriyet ve Adalet Partisi ile en-Nur Partisi önceki dönemlerde Halk Meclisi'nde temsil edilemezken yeni dönemin en güçlü bloklarını oluşturmuşlardı. Özellikle Vefd Partisi kuruluşundan günümüze kadar tüm süreçlerde etkili olmuş ve zaman zaman MK ile girdiği ittifaklarla adeta bir koalisyon partisi olma özelliği taşımıştı. Halen varlığı sürdüren Vefd Partisi merkezde yer alması itibarıyla Mısır siyasî tarihinin en önemli aktörlerinden sayılsa da yapılan son parlamento seçimlerinde % 7,6 oy alarak ancak 38 milletvekili çıkarabilmişti. Hür Mısır Bloğunu temsil eden Liberal Mısır Partisi ise toplam 34 milletvekilliği elde ederek parti sıralamasında dördüncü oldu. YAK Başkanı Hüseyin Tantavi de, cumhurbaşkanı adına parlamentoya seçimsiz girecek 10 milletvekilini seçti.¹⁴⁹ Mısır'da yeni parlamento 23 Ocak 2012 tarihinde görevine başlayarak belki de tarihte yeni bir sayfa açtı. Şimdi gözler Haziran ayında iki turda yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimlerine çevrilmişti. Açıklanan seçim sonuçlarına göre dağılım şu şekilde olmuştu.³⁴

³⁴ Serdar Erdurmaz, "Mısır İlk Tur Seçim Sonuçları ve Ortaya Çıkabilecek Tablo", TÜRKSAM, 4 Aralık 2011, <http://www.turksam.org> (16.04.2017)

2.3.5. Libya

Afrika'nın kuzeyinde, Akdeniz'e kıyısı olan Libya'nın nüfusu 6,5 milyondur. Komşuları; doğusunda Mısır, batısında Tunus ve Cezayir, güneyinde Nijer ve Çad, güneydoğusunda da Sudan'dır. Toprakların %95'i çöldür. Libya'da çok miktarda petrol rezervi ve doğal gaz kaynağı bulunmaktadır. Ülke gelirlerinin %95'ini petrolden elde etmektedir.³⁵ BM'nin 1949 yılında yaptığı toplantıda Libya'nın bağımsız bir devlet olması kabul edilmiş ve 1951'de Libya bağımsızlığını ilan etmiştir. 1960'ların sonuna kadar devam eden Monarşi yönetimi, 1 Eylül 1969'da Muammer Kaddafi'nin düzenlediği bir darbe sonucunda son bulmuştur. Kaddafi yönetimi ele geçirmiş ve Libya Arap Cumhuriyetini kurmuştur.³⁶

Kaddafi iktidarı ele geçirmesiyle halkının refahı için çalışmış, Libya petrolünü millileştirmiş ve gelirin büyük kısmının Libya'da kalmasını sağlamıştı. Kaddafi petrol gelirleriyle okullar, evler, hastaneler ve otoyollar inşa etmişti. Ücretsiz elektrik kullanımı, eğitim, sağlık hizmeti sağlamış ve yeni modern fabrikalar kurmuştu. Evlenen her çifte 50 bin dolar, doğan her çocuğa 5 bin dolar yardım fonu kurmuştu.³⁷ Mısır'lı Arap lider Cemal Abdülnasır'ı model alan Muammer Kaddafi, Mısır'da gerçekleştirilen reformları kendi ülkesinde de uygulamaya başlamıştı. İngiliz askeri üslerini ve birliklerini ülkeden çıkarmış, petrol şirketlerini ulusallaştırmış, Kıbrıs Barış Harekât'ında Türkiye'ye yardım etmişti. Nasırın ölümünden sonra da Arap dünyasında lider olmaya çalışmıştı.³⁸

Libya siyasi sistemi, yıllarca Muammer Kaddafi'nin yazdığı Yeşil Kitap'a göre yönetilmiştir. Bu sistemde Parlamenter demokrasi ve siyasi partilere yer

³⁵ Abdülkadir Aygül, Arap Baharı-Libya, Enderun Cemiyeti, 2011, <http://www.enderuncemiyeti.org> (22.04.2017)

³⁶ Öner Akgül, "Libya'da iç savaşa dış müdahale: Avrupa Birliği devrimin Neresinde?" Ortadoğu Analiz, Cilt 3, Sayı 36, 2011, s.51-58. <http://www.orsam.org> (22.04.2017), s.47-51

³⁷ Serdar Erdurmaz, "Libya ve Kaddafi Sonrası Dönem, Asıl İş Şimdi Başlıyor", TÜRKSAM, 24 Ekim 2011, <http://www.turksam.org> (22.04.2017), s.190

³⁸ Muammer Kaddafi, "Görüşlerim", Alter Yayınları, Ankara, s.197-198.

yoktu. Halk yerel meclislerle yönetime katılmaktaydı. Hükümet yeleri de Kaddafi tarafından atanmaktaydı.³⁹ Libya bir ulus devlet değil, aşiretlerden oluşan bir devlettir. Bu yüzden devlet geleneği oluşmamıştır. Kaddafi, yönetimi ele geçirdikten bir süre sonra ise petrol gelirlerinin bütün kontrolünü kendisi ve çevresi üzerine almış ve muhalefeti yok etme politikası izlemişti. Libya'nın bugün boğuştuğu sorunları hazırlayan sebeplerden bazıları bunlardır.⁴⁰

2.3.6. Libya'da iç savaş

42 yıldır Muammer Kaddafi tarafından yönetilen Libya'nın ikinci büyük kenti Bingazi'de 15 şubat 2011 tarihinde Muammer Kaddafi'yi protestolarla başlayan gösteriler, Kaddafi'nin aşırı şiddet uygulaması ile birlikte iç savaşa dönüştü. Mısır'da olduğu gibi Twitter ve Facebook gibi sosyal medya ağlarından örgütlenen muhalifler 17 şubat 2011 tarihini "fke Günü" ilan ettiler. Kısa sürede göstericilerin eylemleri diğer şehirlere de sıçradı.⁴¹ Kaddafi ise bu isyanları çok sert bir şekilde bastırmaya devam etti. Libya'da yaşanan bu gelişmelerle Tunus ve Mısır'da yaşanan yumuşak geçişin Libya'da yaşanamayacağı anlaşılmış ve uluslararası toplum tarafından Libya'da iç savaşın önüne geçebilmesi amacıyla Kaddafi'nin ikna edilmeye çalışılması, sonuç vermezse de yaptırım seçeneklerine başvurulmasına karar verilmişti. 22 şubat 2011'de BM Kaddafi'ye şiddeti sonlandırması çağrısında bulundu.⁴² İkna çabalarının başarısız olmasıyla 25 şubatta BM Güvenlik Konseyi, Libya'da Muammer Kaddafi rejimine yaptırımlar karar tasarısını "oybirliğiyle" kabul etti. Tasarıda Kaddafi'yle birlikte ailesinden 9 ve kendisine yakın 6 kişiye seyahat yasağı getirilmesi ve Libya'ya yapılacak silah

³⁹ ağatay, Ortadoğu ve Arap baharı: "Türkiye demokratik bir ülke olarak Ortadoğu'da model olabilir mi?"

⁴⁰ ner Akgl, Libya'da iç savaşa dış müdahale: "Avrupa Birliği devrimin Neresinde?" s.53.

⁴¹ Nebahat Tanrıverdi, "Libya: NATO ve Brüksel'deki yankıları", ORSAM, 24 Mart 2011, <http://www.orsam.org> (25.04.2017), s.125.

⁴² ağatay, Ortadoğu ve Arap baharı: Türkiye demokratik bir ülke olarak Ortadoğu'da model olabilir mi?

ihracatının durdurulması vardı.⁴³ Kaddafi'nin sivil halka karşı saldırılarının durmaması üzerine BM Libya için 7 Martta ikinci kez toplandı. Bu toplantı sonucunda BM tarafından alınan kararlar NATO Libya'daki sivillerin Kaddafi silahlı kuvvetlerinin saldırısına karşı korumak için şu tedbirleri gündeme sokmuştu. Libya'nın Kuzey'de belirli bir bölgesini kapsayan hava sahasına yönelik "uçuşa yasak bölge" tesisi, Kaddafi'ye denizden gelecek silah yardımlarını önlemeye yönelik deniz ambargosu uygulanması, Sivillerin Kaddafi güçlerinin saldırılarına veya saldırı tehditlerine karşı korunması.⁴⁴ Libya'ya yaptırımların da işe yaramaması ve şiddetin sona ermemesi sebebiyle BMGK 17 Mart 2011 tarihinde Libya'ya operasyon kararı aldı. BMGK toplantısında İngiltere, Fransa, ABD ve Lübnan tarafından hazırlanan Libya'ya operasyon tasarısına 15 üyeli BM Güvenlik konseyinin 5 daimi ve 10 geçici üyesinden 10'u evet oyu verirken Rusya, Çin, Almanya, Hindistan ve Brezilya çekimser oy vermişti ve böylece Libya'ya yapılması istenen operasyon kararı kabul edilmiş oldu.⁴⁵

BMGK'nın aldığı 1973 No'lu kararının ardından 19 Mart 2011 tarihinde ABD ve Fransa'nın öncülüğündeki koalisyon kuvvetleri Libya'ya hava harekâtına başladı ve Kaddafi'nin devrilişine kadar da bu hareket devam etti. Hava operasyonuna Fransa, İngiltere, İtalya, İspanya ve diğer ülkeler de destek verdiler.⁴⁶ Böylece NATO, tarihinde ilk kez, Ortadoğu'da bir operasyon yapmış oldu. Şiddetin her geçen gün artmasından sorumlu tutulan Libya lideri Muammer Kaddafi'ye Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından hakkında insanlığa karşı suç

⁴³ "BM, Libya'ya yaptırım kararı verdi!", CnnTürk, 27 Şubat 2011, <http://www.cnnturk.com> (07.05.2017)

⁴⁴ Serdar Erduramaz, "NATO'nun Libya'ya Yapılacak Harekâtı Üslenmesi Sonrasında İsyancılara Silah Yardımının Yapılması Uygun mu?", Türksam, 6 Mayıs 2011, <http://www.turksam.org> (07.05.2017)

⁴⁵ Sinan Oğan, "BM Güvenlik Konseyinin Libya Kararı Bir Müdahaleyi Getirir mi? Türkiye'nin Tepkisi Ne Olur?", Türksam, 18 Mart 2011, <http://www.turksam.org> (13.05.2017)

⁴⁶ Sinan Oğan, "Libya'da Odise'nin Şafağı Operasyonu Başladı, Türkiye'nin Manevra İmkânı Kısıtlanıyor", Türksam, 20 Mart 2011, <http://www.turksam.org> (19.05.2017)

işlediği gerekçesiyle 27 Haziranda tutuklama emri çıkarıldı.⁴⁷ Libya’da Mart ayında başlayan isyandan 7 ay sonra 21 Ekim 2011’de Kaddafi’nin memleketi Sirte’de vahşice öldürülmesiyle, 42 yıllık bir devir böylece kapanmış oldu. Ardından seçilen yeni Başbakan Abdel Rahim El Keyib ile yeni bir sayfa açıldı. Ülkenin bayrağı 1969 öncesinde kullanılan ve muhaliflerin isyan esnasında kullandığı bayrak olarak belirlendi. 22 Ekim tarihinde yeni anayasayı yapacak Ulusal Konsey, seçimlerin sekiz ay içinde yapılacağını açıkladı. 23 Ekim 2011 tarihinde de Libya geçici yönetimi ülkenin kurtuluşunu resmen ilan etti.⁴⁸ Libya’daki Kaddafi rejiminin sona ermesi ile Ortadoğu’daki rejimlerin, yönetimlerin ve halkların artık; Ortadoğu bölgesinin küresel, ekonomik ve siyasi sisteme entegrasyonunun engellenemeyeceğini, halklarla iktidarlar arasındaki uçurumun eskisi gibi olamayacağını ve iktidara gelenlerin eskisi gibi pozisyonlarını yıllarca koruyamayacaklarını anlamaları gerekiyor⁴⁹

2.3.7. Suriye

Suriye, Türkiye’nin güneyinde, Akdeniz’e kıyısı olan, Irak, Ürdün, Lübnan ve İsrail ile sınırı olan, 23 milyonluk ve nüfusun %90’ına yakını Arapların, geri kalan kısmını ise Hristiyanların oluşturduğu bir Arap ülkesidir. Müslüman nüfusunun %75’ine yakın bir oranını Sünniler, geri kalan kısmını da farklı mezhepler oluşturuyor.⁵⁰ Suriye’nin zengin petrol ve doğal gaz yatakları yoktur fakat önemi daha çok ABD Rusya, Çin, İsrail, İran gibi devletlerin siyasi ve ekonomik çıkarlarının ortasında kalmasından kaynaklanıyor.

⁴⁷ “Kaddafiye Uluslararası Tutuklama Emri”, Hürriyet Gazetesi, 27 Haziran 2011, <http://www.hurriyet.com> (13.05.2017)

⁴⁸ Abdülkadir Aygül, Arap Baharı Libya, Enderun, s.12,13. <http://www.enderuncemiyeti.org> (13.05.2017)

⁴⁹ Tarık Oğuzlu, “Ortadoğu’daki Bölgesel Güçler için Libya Dersleri”, ORSAM, 4 Eylül 2011, <http://www.orsam.org> (14.05.2017), s.21

⁵⁰ Syria, <http://en.wikipedia.org> (11.05.2017)

Suriye siyasi haritasında, 1967 yılından beri İsrail işgalinde olan Golan Tepeleri Suriye toprağı olarak gösteriliyor ve haritada İsrail diye bir ülke bulunmuyor. Suriye'nin Lübnan ve Ürdün sınırları resmi sınır değil bölgesel sınırlar olarak kabul ediliyor. 1939 yılında Türkiye topraklarına katılan Hatay da Suriye sınırları içerisinde gösteriliyor.⁵¹ Suriye 1918 yılında 1. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle önce İngiltere'ye, sonra Fransa'ya bırakılmıştır. 1946 yılında bağımsız bir cumhuriyet olmuştur. 1970'de Hafız Esad yönetimi ele geçirmiş, 10 Haziran 2000 yılında vefat etmesiyle de yerine oğlu Beşar Esad geçmiştir ve halen görevinin başındadır.⁵²

Suriye'nin de diğer Arap ülkelerinden sorunlar açısından pek eksiğı yoktur. Ülkede mezhep ve akrabalık üzerine kurulmuş bir Baas partisi siyasi yapısı, güçlü bir askeri ve istihbarat yapısı vardır. Muhalefet ise yoktur. Şu ana kadar incelenen ülkelerin hepsindeki ayaklanmalar iktidarların devrilmesi ile sonuçlanmıştır. Suriye ise yaklaşık olarak 2,5 yıldır, Beşar Esad yönetimine karşı sürdürülen isyanlar ve Esad yönetiminin bu hareketler karşısında uyguladığı şiddet politikası ile her geçen gün istikrarsızlığa sürüklenmektedir. Suriye'deki isyanların, Tunus'tan sonra ülkeye ulaşması üç ay gibi bir zaman almış ancak ilk zamanlarda iktidar muhalif sesleri kontrol altında tutmayı başarmıştır. Bu süreçte, Esad yönetimi, olağanüstü hali kaldırmak, siyasi tutukluları serbest bırakmak ve anayasal değişiklikler yapmak gibi hamlelerde bulunsa da halk tatmin olmamış, isyanı arttırarak devam ettirmiştir. Suriye'de dağınık olan muhalefet, Suriye Ulusal Konseyi adı altında birleşmiştir. Özgür Suriye Ordusu, muhalefetin silahlı gücü olarak Esad güçleri ile savaşmaya başlamıştır.⁵³ Ancak zamanla Suriye Ulusal Konseyi de kendi içerisinde bölünmüş, muhalifler birbirleriyle mücadele içerisine

⁵¹ Çağatay, Ortadoğı ve Arap baharı: Türkiye demokratik bir ülke olarak Ortadoğı'da model olabilir mi? 73

⁵² Enderun Cemiyeti, Arap Baharı Raporu, s 4-18. <http://www.enderuncemiyeti.org> (11.05.2017)

⁵³ Ufuk Ulutaş, "Suriye Meselesini doğru okumak", SETA, 15 Aralık, 2011, <http://setav.org> (14.05.2017)

girmiştir. Bugun Suriye içerisinde muhalefetin çatı örgütü olan Suriye Devrimi Muhalefet Güçleri Koalisyonu, PYD, Suriye Kürt Ulusal Konseyi, Halkçı Koruma Birlikleri'nden oluşan Kürt Yüksek Komitesi, El-Nusra Cephesi, Fetah el-İslam, Ahrar el-Şeham, Şükür el-İslam gibi İslamcı gruplar ön plana çıkmaktadır. Suriye'de Esad rejiminin kendiliğinden çözülmemesi, sorunun uluslararası bir krize dönüşmesine yol açmıştır. Suriye'deki isyan sürecine yönelik tepkiler uluslararası bir kamplaşmaya da dikkatleri çekmiştir. Batılı güçler ve Arap Devletleri Beşar Esad yönetiminin iktidarı devretmesi konusunda kesin bir tavır alırken, Rusya, İran ve Çin, Esad rejimine destek vermiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri olarak Rusya ve Çin, Suriye'ye yönelik olarak alınabilecek herhangi bir yaptırım kararına ve dış müdahaleye karşı çıkmış ve oturumlarda veto yetkilerini kullanmışlardır. Diğer bir ifadeyle, Suriye, uluslararası güçlerin mücadele alanına dönüşmüştür. Suriye'ye yönelik olarak gerçekleştirilebilecek bir uluslararası müdahale kararının meşru zemininin oluşamamasına ek olarak, uluslararası güçler bu konuda herhangi bir inisiyatif sergileme eğiliminde gözükmemiştir. Batılı güçler, muhalefete açık olarak siyasi bir destek vermiştir. 2013 Ağustos ayında, Esad güçlerinin Şam'ın Doğu Guta bölgesinde düzenlediği saldırılarda aralarında çok sayıda kadın ve çocuğun bulunduğu 1,300 kişinin öldüğü ve saldırılarda kimyasal silah kullanıldığı öne sürülmüştür (Hürriyet, 21 Ağustos 2013). Kimyasal silah kullanımı iddiası karşısında ABD harekete geçmiş, Suriye'ye askeri müdahale konusunu gündeme getirmiştir. Askeri müdahale konusu tartışılırken, Rusya, ABD'ye diplomasi çağrısında bulunmuş ve taraflar Cenevre'de biraraya gelmiştir. ABD ve Rusya, Suriye yönetiminin ülkedeki kimyasal silah stokunun tam listesini vermesi ve bu silahların 2014'ün ilk yarısına kadar imha edilmesi kararında anlaşmıştır. Suriye'de bu öneriye sıcak bakmış, böylece Suriye'ye yönelik bir askeri operasyon seçeneği masadan kalkmış, konunun diplomasi yoluyla çözülmesi yönünde genel bir uzlaşma zemini

sağlanmıştır. Suriye’de istikrarın sağlanması adına, Suriye yönetimi ve muhaliflerin de katılımıyla, Birleşmiş Milletler inisiyatifinde “Barış Görüşmesi” adı altında Cenevre’de ikinci bir konferans düzenlenmesine karar verilmiştir. Suriye’ye yönelik askeri operasyon konusunda isteksiz olan ve iki buçuk yıla aşkın bir süredir içeriden çökmesi bekleyen ABD’nin tavır değişikliğinin arkasında yatan nedenin, Suriye’de Esad’a alternatif oluşturacak, güvenilir bir muhalefetin yaratılmamış olmasının ve Suriye’nin giderek radikal İslamcı grupların merkez üssü haline gelmesi olduğu değerlendirilmektedir. Bu durum ABD’yi ve Avrupa ülkelerini, Esad rejimi ile diplomasi masasına oturmaya itmiştir. Suriye’de yaşananlardan en çok etkilenen ülke Türkiye olmuş, Suriye’deki istikrarsız siyasi yapı, Türkiye-Suriye arasında büyük bir siyasi krize dönüşmüştür. Türkiye, Suriye’deki isyan karşısında ilk günlerde ihtiyatlı bir politika izlemiş, sessiz kalmayı tercih etmiştir.

Suriye rejiminin sivil halka yönelik uyguladığı şiddetin artması ile birlikte, Türkiye, Esad yönetimini halkının taleplerine kulak vermesi konusunda uyarmıştır. Bu uyarı zamanla şiddetini arttırmış, Türkiye büyükelçiliğinin Şam’dan geri çekilmesine ve Esad karşıtı muhalif oluşum Suriye Ulusal Konseyi’ne açık bir şekilde destek verilmesine yol açmıştır. Suriye Ulusal Konseyi’nin merkezi İstanbul olarak kabul edilmiş ve konseyin askeri kanadı olarak hareket eden Özgür Suriye Ordusu’na, Türkiye’nin askeri ve lojistik destek sağladığı iddia edilmiştir. Buna ek olarak, Türkiye, Hatay ve Şanlıurfa’da kurulan çadır kentlerle, rejimin uyguladığı şiddet politikasından kaçan Suriyelilere sığınak sağlamıştır. Batının müdahale edemediği/etmekten kaçındığı Suriye hususunda, Türkiye, tampon bölge, insani koridor kurulması ve hatta askeri müdahale konularıyla gündeme gelmiştir. Türkiye’nin Akdeniz üzerinde keşif yapan F4 uçağının Suriye tarafından düşürülmesi ve Ekim ayında Esad güçleri tarafından atılan ve Türkiye sınırına

geçip, 5 sivilin hayatını kaybetmesine yol açan havan topu saldırılarından sonra, TBMM, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne, sınır ötesi operasyon yetkilendirilmesini içeren tezkereyi onaylamıştır. Bu noktada, Türkiye, bir üyesi olduğu NATO'dan yardım istemiş ancak örgüt, Suriye'ye yönelik herhangi bir uluslararası müdahale için şartların olgunlaşmadığını belirtmiştir. Türkiye'nin yoğun talepleri sonucunda, NATO, ülkeyi, Suriye karşısından gelebilecek herhangi bir saldırı karşısında koruyacak patriot füzelerinin yerleşmesine onay vermiştir. Türkiye'nin, Suriye'de muhalefete verdiği açık destek ve Esad yönetimine karşı sergilediği sert tutumu, iki ülke arasındaki tansiyonu arttırmıştır. Uluslararası toplumun değişen tavrı, Türkiye'nin de Suriye konusundaki tavrını değiştirmeye zorlamıştır. Suriye krizinin diplomasi yoluyla çözülmesi adına yürütülen inisiyatiflerde Türkiye de yerini almaktadır. Ancak, Suriye krizi, Türkiye için, Suriyeli sığınmacılar sorununu yaratmıştır. Resmi olarak rakamları 660.000 olan Suriyeli sığınmacılar, Türkiye'yi gerek siyasi gerek de ekonomik açıdan zorlamaktadır. İncelenen ülkelere ek olarak, Yemen'de 2011 yılında baş gösteren Arap hareketlerinden etkilenmiş ve Yemen'deki ülke çapındaki protesto ve gösteriler, Devlet Başkanı Salih'in istifası ile son bulmuştur. Diğer taraftan, Ürdün, Bahreyn, Suudi Arabistan, Fas, Irak, İran, Kuveyt, Umman, Sudan, Moritanya, Cezayir ve Lübnan'da da genel hareketin bir parçası olarak yönetim karşıtı protesto ve gösteriler düzenlenmiş ancak yönetim değişikliklerine yol açacak boyuta ulaşmamıştır.

2.3.8. Suriyede iç savaş ve isyan süreci

Suriye'de Dera kentinde, 15 öğrencinin duvara Cumhurbaşkanı Beşar Esad karşıtı yazı yazmaları sebebiyle 18 Mart'ta gözaltına alınmalarıyla başlayan gerilim, ülkenin çeşitli kentlerinde hızla yayılmaya başlamıştır. Gelişmelerin şiddetlenmesinden sonra BM Güvenlik Konseyinde, 14 Nisan'da Suriye için sunulan çözüm önerisine Rusya karşı çıktı. Rusya dışişleri bakanı Sergey Lavrov,

BM şemsiyesi altında Suriye’de çözüm aranmasına karşı olduğunu ifade etti ve hem durumun uluslararası barışı ve güvenliği tehdit etmediğini hem de Ortadoğu’da çok önemli bir ülke olan Suriye’nin istikrarsızlaştırılması sınırlarının ötesinde yankı bulabileceğini söyledi. Ülke çapında yaşanan olayların daha da büyümesinden sonra 19 Nisan 2011’de Suriye’de olağanüstü halin kaldırıldığı bildirildi. 1963’ten beri uygulanan olağan üstü hal, Devlet Başkanı Beşar Esad tarafından kaldırıldı fakat muhalifler için bu yeterli olmadı. Suriyeli muhalifler direnişe destek için 26-27 Nisan 2011 tarihlerinde İstanbul’da bir araya geldiler ve “Suriye İçin İstanbul Buluşması” adlı konferansı düzenlediler. Bu konferansa dünyadan pek çok sayıda Suriyeli muhalif de katıldı.⁵⁴ Olağanüstü halin kaldırılmasından sonra protestoların durmaması üzerine Beşar Esad genel af yasasını da onayladı. Müslüman Kardeşler örgütü dahil birçok örgüt elemanı için af ilan etti. Genel af 31 Mayıs 2011’e kadar işlenen suçları kapsıyordu.⁵⁵ Bunu üzerine 3-4 Haziran 2011 tarihlerinde sürgünde yaşayan 300 Suriye’li muhalif, Antalya’da toplandılar ve Beşar Esad’ın istifasını istediler.⁵⁶

“Mart ayında Suriye’de başlayan gösterilerde üç durum dikkat çekmektedir. Birincisi, direnişin ve direnişçilerin tüm ülkede artması, ikincisi, Beşar Esad’ın yeni vaatler vermesine karşın öldürülen göstericilerin sayısının artması, üçüncüsü, Suriye yönetimine dünyanın Mısır ve Libya’dakilerden daha fazla sabırlı davranması.”⁵⁷ Beşar Esad beklenen halka sesleniş konuşmasını 20 Haziran günü gerçekleştirdi. Esad’ın konuşması birçok kişi için büyük hayal kırıklığı yaratmıştı. Konuşmasında iki unsuru öne çıkardı: Protestocular arasındaki ayırım ve reform

⁵⁴ “Suriye’de olağanüstü hal kalktı”, BBC TÜRKÇE, 19 Nisan 2011, <http://www.bbc.co.uk> (18.05.2017)

⁵⁵ “Esad genel af çıkardı”, Milliyet Gazetesi, 31 Mayıs 2011, <http://dunya.milliyet.com> (18.05.2017)

⁵⁶ Veysel Ayhan ve Oytun Orhan, “Antalya’da gerçekleşen Suriye’de değişim konferansının tam deşifresi”, Orsam Rapor, 61 Temmuz 2011, <http://www.orsam.org>. (18.05.2017), s.5-63

⁵⁷ Celalettin Yavuz, “Suriye’de reformları geciktiren Beşar el Esad Suriye’nin el Beşir’i mi oluyor”, 6 Haziran 2011, <http://www.turksam.org> (20.05.2017)

yapmaya kararlı bir devlet başkanı imajı vermek.⁵⁸ Esad konuşmasında Suriye'deki direnişçileri; hiçbir ideolojik düşünce ve çıkar gütmeksizin sadece reform isteyenler, suç işleyerek hüküm giymiş olanlar ve dışarıdan para alarak, çıkar karşılığı direniş yapanlar olmak üzere üç gruba ayırdı. Antalya toplantısına katılanlar da son gruba dahildirler. Esad'ın asıl hedefinde yer alan grup bu idi.⁵⁹ BM Güvenlik Konseyi 5 Ekim'de Suriye'deki şiddetin sona ermesi çağrısında bulunan ve Suriye rejimi tarafından yapılan insan hakları ihlallerini kınayan karar tasarısını, Rusya ve Çin'in vetosu nedeniyle kabul edemedi. 15 üyeli Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yapılan toplantıda, Türkiye'nin de destek verdiği karar tasarısına 13 üye ülke evet oyu verirken; Rusya ve Çin hayır oyu verdi ve kararı veto etti.⁶⁰

Suriye'deki Esad yönetiminin insan hakları ihlallerinin son bulmaması üzerine 16 Ekim'den itibaren Suriye'ye yaptırım uygulanmasını gündeme getiren Arap Birliği üyesi ülkeler, 27 Kasım'da yaptırım kararı aldılar. Böylece 66 yıllık tarihi boyunca Arap Birliği ilk kez birlik üyesi bir üyeye karşı ekonomik ve siyasi yaptırım kararı almış oldu. Türkiye'nin de desteklediği yaptırım kararlarının başında Suriye yönetiminde yer alan üst düzey yöneticilere seyahat yasağı getirilmesi ve mal varlıklarının dondurulması vardı.⁶¹ Suriye'nin de 1945 yılında Kahire'de kurucularından birisi olduğu bir birlikten bir yaptırım kararı alması dikkat çeken bir noktadır.⁶² Suriye Ulusal Konseyi 17-18 Aralık 2011 tarihlerinde Tunus'ta ilk toplantılarını gerçekleştirdi ve bir bildirge yayınladı. Bu bildirgede Suriye rejimine karşı yürütülen mücadelenin yöntemini ve kullanılacak araçları

⁵⁸ Celalettin Yavuz, "Beşşar Esad'ın konuşması: Baas rejiminin son çırpınışı mı?", Türksam, 20 Haziran 2011, <http://www.turksam.org> (20.05.2017)

⁵⁹ Yavuz, "Beşşar Esad'ın konuşması: Baas rejiminin son çırpınışı mı?".

⁶⁰ "Rusya ve Çin Esad'a kalkan oldu", Radikal gazetesi, 4 Şubat 2012, <http://www.radikal.com> (20.05.2017)

⁶¹ Veyssel Ayhan, "Arap Birliği ve Türkiye'nin Suriye'ye Yaptırım Kararı: Şam'ı Yalnızlaştırma", ORSAM, 28 Kasım 2011, <http://www.orsam.org> (20.05.2017)

⁶² Uğur Özgöker, Uluslararası siyasi askeri ve ekonomik örgütler, İstanbul, Der yayınları, 2011, s.80.

belirleyerek, muhalif grupların rejimin yıkılması için birlikte mücadele edeceklerini, Esad rejiminin yıkılması sonrasında nasıl bir siyasal düzen oluşacağını göstermiş oldular.⁶³ Esad sonrası Suriye'ye ilişkin siyasal projelerinin çerçevesini çizdiler. Tüm vatandaşların kanun önünde eşit olduğu, demokratik ve sivil bir yönetim hedefi ortaya koyuldu. Ayrıca bu toplantılarda Suriye Ulusal Konseyi işgal altındaki Golan Tepeleri'nde egemenliğin tesis edileceğini ve Filistin'lilerin meşru haklarının destekleneceğini vurgulayarak hem Suriye halkının hem de Arap Devletleri'nin desteği almaya da çalıştı.⁶⁴

⁶³ Oytun Orhan, "Suriye'yi Bekleyen Gelecek: Suriye Ulusal Konseyi'nin Tunus Toplantısı", ORSAM, 28 Aralık 2011, <http://www.orsam.org> (22.05.2017)

⁶⁴ Orhan, "Suriye'yi Bekleyen Gelecek: Suriye Ulusal Konseyi'nin Tunus Toplantısı".

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İsrail ve Arap Baharı

3.1. Yahudi Yerleşiminin Tarini Süreci

20. yüzyılın ilk çeyreği içerisinde bölgeye sivil siyasi teşkilat kurabilecek kadar Yahudi göç eder. 1925 yılında Filistin’de yönetime Samuel’in yerine Lord Blumer atanır. Bu tarihlerde totaliter rejimlerden etkilenen Vladamir Jabotinsky Orta Doğu’da daha büyük bir devlet kurmak amacıyla Revizyonist Parti kurar ve Avrupa’da tanınmaya çalışır. Aqadat Israel-Ortodoks Yahudileri önceleri anti-siyonist olmalarına karşın 1930’lu yıllarda Siyonizmi tamamen benimserler. Yahudilerin liderliğini chaim Weizmann Siyonist ve Siyonist olmayan Yahudileri bir araya getirmek amacıyla yapar. Bu amaçla 1929’da Kudüs’te Weizmann yeni bir yürütme organı kurarak bir şubesini de Londra’da açar. Komitede Siyonist ve Siyonist olmayanlar eşit temsil edilir. 1928 yılında Filistin’de 7. Arap Kongresi yapılır. Buna göre merkezi Filistin’de bir parlamento ile bütün Arap muhalif grupların bir arada olması istenir. Yürütme kuruluna 12’si Hristiyan olmak üzere 48 üye seçilir. Fakat bu kararlar 1929 yılında “Ağlama Duvarı” nedeniyle bir isyan çıkması sonucunda uygulanamaz. Bu isyanda 133 Yahudi ve 116 Arap yaşamlarını yitirir. Filistin’de bu sıralarda İngiliz yanlısı ve karşıtı olmak üzere iki grup Arap bulunmaktadır. 1930 ve özellikle 1936 yılından sonra İngiltere’den Filistin’e Yahudi göçleri hızlanır.⁶⁵

Yahudi göçüne karşı eleman yetiştirmek amacıyla ilk defa “Genç Müslümanlar Derneği” 1932 yılında kurularak Arap Gençliği Kongresi yapılır ve bunun sonucunda “İstiklal Partisi” kurulur. Bu dönemde çeşitli Arap partileri kurularak Yahudilere karşı mücadelelerini sürdürmeye çalışır; 1934’te Ragıp al-

⁶⁵ Can, Mehmet, “Ortadoğu’da Amerikan Politikası”, Bayrak Yayınları, İstanbul 1993.

Nashsashibi'ce "Milli Müdafâ Partisi" (1935'te Filistin Arap Partisi olur), daha sonra da Hüseyin el-Khalidi'ce "Reformcu Parti" kurulur. Bu iki parti de Hacı Emin el-Hüseyin'e ve silahlı mücadeleye karşı, siyasi mücadeleden yanadırlar. Fakat 1930 yılında Abdül Kadir el-Hüseyin'ce "cihat" adlı gizli bir örgüt kurularak mücadelesini silahla yapmaya başlar. Yine İngiliz Mandasına ve himayesine karşı İzz al-din Al Kasım ve arkadaşlarınca gizli bir örgüt kurulur, fakat Kasım ve arkadaşları daha sonra 1935'te Hayfa'da öldürülürler. Devam eden mücadeleler sonucunda Filistin'de Araplar 1936 yılında "Yüksek Arap Komitesi" adı altında birleşebilirler. Filistin'de Arapların bu Yahudi göçlerinden hoşnut olmaması sonucunda bir huzursuzluk ortaya çıkar ve artık iki taraf arasında mücadeleler yavaş yavaş kızışarak devam eder gider. Bu dönemde birtakım çözüm önerileri getirilir. Bunlardan biri 1937 yılındaki Peel Komisyon raporudur. Peel Komisyonu kararına göre burada iki ayrı devlet kurulacak ve toprakların % 20'si Yahudilere verilecektir. Hemen akabinde 1937'de Yahudi örgütü Irgun'un faaliyeti sonucunda 77 Arap öldürülür. 1938 yılında Woodhead Komisyonu'nun ve 1939'da James Konferans çalışmaları bir sonuç veremedi II. Dünya Savaşı başlar. Mısır II. Dünya savaşı ile beraber Arap ülkelerinin liderliğine soyunur. Suriye'de 1943 yılında Şükrü El-Kuwatlı cumhurbaşkanı seçilip Fransızlar 1946'da Suriye'den çekilince Rusya'nın uzantısı sayılan Baas partisi Suriye ve Arap ülkelerinde etkili olmaya başlar.⁶⁶

3.2. İsrail-Arap Birliği İlişkileri

II. Dünya Savaşı sonrasında Orta Doğu'da 1947 yılında Filistin topraklarının bölünerek bir kısmının üzerinde 15 Mayıs 1948 tarihinde İsrail Devleti kurulur. Filistin'de yaklaşık 1 250 000 Arap ve 650 000 Yahudi yaşar. İsrail Devleti Filistin topraklarının sadece bir kısmında kurulur. Arapların büyükçe oranı Ürdün Haşimi

⁶⁶ Günaltay, M. Şemseddin, "Yakın Şark-III, Suriye ve Filistin", TTK, Ankara 1947.

Krallığı'na ilhak edilen Batı Şeria ile Mısır yönetimi altında kalan Gazze'de kalır. İsrail Devleti kurulduğunda İsrail içinde kalan Arap nüfusu toplam nüfusun beşte biri oranında; yaklaşık 156 000'dir. Toplam nüfusu 5.5 milyon (Kudüs'te, Golon Tepeleri'nde vb. yerlerde yaşayan yarım milyon Filistinliler ile birlikte) olarak belirlenir. BM Güvenlik Konseyi'nde İsrail Devleti'nin kurulması ile ilgili oylamada ABD, Batılı Devletler ile beraber Liberya, Haiti ve Filipinler taraftar, Türkiye aleyhte, İngiltere ise çekimser oy verir. SSCB'den önemli ölçüde Yahudi bu topraklara göç ettiğinden SSCB'ninde kurulacak olan devletin iç siyasetinde etkinliği olacaktır. Neticede oylamada üçte iki çoğunlukla İsrail Devleti kurulma kararı alınır.

İsrail Devleti'nin kurulması sonucunda İsrail, Filistin ve Arap devletleri arasında bir husumet doğar. İsrail ile Arap ülkeleri arasında çatışmalar başlar. 15 Mayıs 1948 günü İsrail Devleti'nin kuruluşunu hazmedemeyen Arap ülkeleri (Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak) İsrail'e savaş açarlar ve Arap-İsrail Savaşları başlar. ABD ve SSCB İsrail Devleti'ni hemen tanırlar. ABD bu dönemde Arap ülkelerine silah ambargosu koymasının yanında SSCB de İsrail'e silah yardımında bulunur. Bu dönemde Filistinliler mücadelelerini Arap Özgürlük Ordusu ile sürdürür. Savaşın sonunda Ürdün Kralı Abdullah ile İsrail anlaşır ve 11 Haziran 1949 tarihinde ateşkes yapar. Böylece 300 000 Filistinli topraklarını terk etmek zorunda kalır ve Filistin topraklarından yaklaşık 750 000 Filistinli göç eder. Beş Arap devleti sıra ile İsrail ile ateşkes anlaşması yapmalarına rağmen İsrail Devleti'ni siyasi olarak tanımazlar. Bu savaş İsrail için bulunmaz bir fırsat olur ve durduk yerden Arapların sayesinde sınırlarını % 75 oranında genişletme imkânı yakalar. Kudüs İsrail ile Ürdün arasında paylaşılır, Gazze ise Mısır'ın olur. Filistin topraklarının % 20'sini oluşturan Batı Şeria artık Ürdün'e geçer. Buradan da

açıkça görüldüğü üzere Filistin'e yarım amacıyla yapılan savaşın sonunda Filistin dışında herkes fayda sağlar.

25 Mayıs 1950 tarihinde ABD, İngiltere ve Fransa İsrail ve Arap ülkelerine bölgede savaş çıkmaması için silah ambargosu bildirgesinde bulunurlar. Mısır'da 1952 yılında Kral Faruk'un yerine Hür Demokratlar Örgütü lideri Cemal Abdülnasır bir darbe ile yönetime geçer. Nasır Arap milliyetçiliğinin başlaması için büyük çaba harcar. 1956 yılında İsrail'in Mısır'a saldırısı ile kısa süreli bir savaş çıkar. 1958 yılında Suriye ile Mısır birleşerek "Birleşik Arap Cumhuriyeti" adı altında birleşmeyi planlasalar da, 1961 yılında Suriye'de yapılan darbe ile bu birlik oluşamaz. Bu savaştan sonra 1964 yılında Doğu Kudüs'te 1. Filistin Kongresi toplanır ve Filistin Kurtuluş Örgütü kurulur. 1967 yılında Arap ülkeleri bir kez daha İsrail'e savaş hareketine girseler de hepsi savaştan önceki durumlarından daha kötü bir sonuçla karşılaşarak savaşı bitirmek zorunda kalırlar. Mısır, Suriye ve Ürdün'ün birlikte, fakat farklı stratejilerde birbirlerinden uyumsuzca giriştikleri savaş 6 gün sürer ve sonuçta İsrail topraklarını 3.5 kat büyütür. Böylece Batı Şeria, Sina Yarımadası, Golon Tepeleri ve Kudüs İsrail'in eline geçer. Suriye yapılan bu üçüncü İsrail-Arap savaşında Golon Tepelerini İsrail'e kaptırır. Stratejik öneme sahip olan bu tepeleri İsrail resmen 1981'de ilhak ederek 12.500 Yahudi göçmeni bölgeye yerleştirir. Golon Tepeleri'ndeki İsraililerin sayısı böylece Dürzilerin sayısına eşit bir konuma gelir. Suriye İsrail ile barış görüşmelerine geçmesinin ilk şartı olarak Golon Tepeleri'nin kendisine geri verilmesini ve Lübnan-İsrail barışında da söz sahibi olabilmeyi öne sürer. 1967 yılında yapılan üçüncü Arap-İsrail savaşında İsrail Ürdün'ün egemenliğindeki Batı Şeria ve Kudüs'ün doğusunu işgal edince, Doğu Şeria'ya sığınanlarla birlikte Filistinlilerin sayısı 3.9 milyonluk Ürdün'de 1.2 milyona çıkar. 1967 savaşları Arapları birbirlerine yaklaştırır ve Arap milliyetçiliğinin oluşmasına vesile olur. 1

Eylül 1967 tarihinde ilk defa Arap Birliği toplanır ve Kartun Zirvesi'nde İsrail'i tanımama ortak kararı alınır. İsrail'in Orta Doğu topraklarında bu derece hızlı genişlemesi nedeniyle BM Güvenlik Konseyi 22 Kasım 1967 tarihindeki toplantısında 242 Sayılı tarihi kararı alır. Buna göre İsrail 1967 öncesi sınırlarına geri çekilecektir. İsrail çoğunluğu Hristiyan Lübnanlıların yaşadığı Güney Lübnan'da bir güvenlik bölgesi kurmasına karşın, Suriye Lübnan topraklarının % 60'ını denetimi altına alan 30 bin kişilik bir ordu yollar, hatta İsrail güneyden çekilse bile Suriye'nin Lübnan üzerindeki etkinliğinden vazgeçmeyeceği düşünülür. SScB'nin dağılması sonucunda yalnız kalan Suriye artık barış görüşmelerini desteklemek zorunda kalır⁶⁷. Bu çatışma süreci içinde 1948, 1956 ve 1967 yıllarında Arap-İsrail savaşları yapılır ve bu savaşlarda Arap ülkeleri yenilirler. İsrail bu savaşlarda her defasında topraklarını biraz daha genişletir. Arap ülkeleri Filistinlilerin yanında yer alarak İsrail'e karşı birlik olmaya ve bu birlik içinde mücadelede ederler. Fakat bütün çabalara rağmen geçen sürede Filistin Devleti kurulamaz. 1967 yılındaki Arap-İsrail Savaşı sonrasında savaş öncesi konuma geçme kararı olan 242 Sayılı Birleşmiş Milletler kararı ve 1973 yılında yapılan Arap-İsrail Savaşı sonunda BM'in 338 Sayılı kararı çerçevesinde barış görüşmelerine geçilir, fakat yapılan görüşmelerde önemli bir merhale kat edilemez. 1967 yılındaki 3. Arap-İsrail Savaşı sonrasında Mısır'ın yerine artık Suudi Arabistan Devleti ön plana çıkmaya başlayarak Filistinlilere maddi desteklerde bulunur. Bundan sonra Arap ülkeleri Laik Arap Milliyetçiliği çizgisinden ayrılarak Radikal Arap Milliyetçiliğine kayarlar. 1968 yılından sonra Marksist-Leninist George Habbash'ın liderlik ettiği "Filistin Kurtuluşu İçin Halk cephesi" örgütü kurularak terörist (uçak kaçırma, sabotaj, kaçırma) eylemlerinde bulunulur. 1973 yılı Arap İsrail savaşları sonrasında petrol fiyatlarının hızla yükselmesi sonucunda Arap ülkeleri zenginleşirler. Böylece Arap ülkeleri Filistin davasına daha fazla

⁶⁷ Altunışık,1999, s.183.

maddi destek verme imkânı bulur ve Filistin Bağımsızlık Hareketi başlatılır. Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır'ın yardımıyla Yasir Arafat'ın önderliğinde El Fetih Örgütü kurulur. Filistin Millî Konseyi 1-5 Ocak 1969 tarihinde Kahire toplantısında 11 üyeli yeni bir Yürütme Komitesi ve başkanlığına da 39 yaşındaki Yaser Arafat'ı (Abu Ammar) seçer. Bu tarihten sonra FKÖ çalışmalarına ve eylemlerine devam ederek Filistin halkının sesini dünyaya duyurmaya çalışır. FKÖ'nün özellikle 1974 yılı faaliyetleri sonrasında Arap ülkeleri Rabat'ta Arap Birliği'ni toplar. Birlik artık FKÖ'yü Arapların meşru temsilcisi olarak ilan eder. Buna göre Filistin davası sadece Filistinlilerin olacaktır. Yapılan mücadeleler sonrasında ilk defa 1976 yılında FKÖ iki devletten söz eder. Böylece artık İsrail Devleti'nin varlığını kabullenir, ama Filistin Devleti'nin de kurulması hedeflenir. 1976 yılında Mısır'ın İsrail'i siyasi olarak tanınması sonucu her iki ülke arasında barış görüşmeleri başlar. Böylece Mısır 1967 yılında İsrail'e kaybettiği toprakları barış yolu ile geri alır. Arap-İsrail savaşı sonucunda 1979 yılında yapılan barış anlaşması sonucunda Mısır-İsrail ilişkileri iyi kötü devam eder, fakat gelişemez. Bu ilişkilerden dolayı ve Mısır'ın ABD yanlı tutumu neticesinde Hüsnü Mübarek Arap ülkeleri tarafından ihanetle suçlanır. Mısır Arap ülkeleri tarafından önce Arap Birliği'nden, sonra İslam Konferansı'ndan çıkarılır. Bunun sonucunda Mısır yalnız kalır ve tek ekonomik destekçisi olarak ABD'nin kalması nedeniyle Mısır Hükûmeti ABD ile arasında yapılacak olan konferans önerisini kabul eder.⁶⁸

30 Ekim 1990 ile 4 Kasım 1991 tarihlerinde Madrid'de FKÖ ile İsrail arasında yapılan Barış Konferansı'na Avrupa Topluluğu bir gözlemci, Suudi Arabistan bir gözlemci, İsrail Başbakan, Suriye, Lübnan, Ürdün Dışişleri Bakanları, Filistin Heyeti başkanı ve üyeleri, Mısır Dışişleri Bakanı temsilcileri ile katılır. Konferans'ta alınan en önemli sonuç İsrail ve Filistin cephesinde her iki

⁶⁸ Ali Balcı, "İsrail Sorunu: Ortadoğu'nun Gordion Düğümü", (Der)Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları, İstanbul, Nobel Yayınları, Cilt: 1, 3. Baskı, 2010s. 114

tarafın bundan sonra kan akıtılmamasına karar vermesidir. Daha sonra barış görüşmeleri çerçevesinde 10-12 Aralık 1991 Washington'da delegeler düzeyinde, 28-29 Ocak 1992 Moskova'da bakanlar düzeyinde temsil edilerek önemli adımlar atılır. 1992 seçimlerini İsrail'de Sosyalist Parti kazanmasıyla İshak Rabin başbakan olur. Rabin ilk iş olarak FKÖ ile barış görüşmelerini başlatır. Bu nedenle 19 Ocak 1993'te İsrail Parlamentosu'ndan Hükûmetin FKÖ ile temas yasağını kaldırarak hemen görüşme yoluna gidilerek 19 Ağustos 1993'te Oslo'da anlaşma parafe edilir ve 13 Eylül 1993'te de Washington'da imzalanır. İsrail ile Filistin arasındaki 1947 yılında başlayan anlaşmazlıklar nihayet 1993 yılında son bulur ve barış dönemine geçilir. Hemen sonra Ürdün ile İsrail arasında 1994'te bir anlaşma sağlanır (25 Temmuz 1994 Washington Bildirgesi), daha sonra Esat, clinton görüşmesi yapılır ve böylece Orta Doğu'da kalıcı barışın sağlanması için önemli adımlar atılır. İsrail bu süreçte dünyada siyasi desteğini artırır. Oslo Anlaşması ile 1948 öncesinde Filistin'den ayrılanlar artık Filistin topraklarına geri dönemeyeceklerdir.⁶⁹ Devletler arasındaki ilişkiler çıkara bağlı olduğu için her an birisinin lehine yine bu denge bozulabilir. Türkiye de 1992 yılından sonra İsrail ile diplomatik ilişkilerini büyükelçilik düzeyine çıkarır. 1995 yılında NATO genel sekreteri Willy claes "Komünizm tehlikesi bitti, onun yerine İslami kökten dinciliği geldi." beyanını verdikten sonra hemen İsrail, Mısır, Tunus, cezayir ve Fas'ı NATO toplantısına çağırarak durumu kendilerine açıklar. Bu süreçte Suriye hep iyi ilişkiler ile İsrail'den Golon Tepeleri'ni geri alabileceğini düşünür, fakat bir türlü amacına ulaşamaz. 2000 yılındaki Camp David⁷⁰ görüşmelerinde her ne kadar görüşmelere sıcak başlansa da görüşmelerin sonunda bir sonuç alınamaması ile ikinci İntifada olayı başlar.

⁶⁹ Ali Balci, "Yahudi Yerleşimleri ve Filistin Sorunu", Ortadoğu Analiz, Cilt: 2, Sayı: 14, Şubat 2010, ss. 55-56

⁷⁰ Camp David, <https://tr.wikipedia.org> (23.05.2017)

3.3 Değişen Bölgesel Çevrenin İsraille Yansımaları

İsrail-Filistin sorunu

Uzun yıllar bölgenin güvenlik gündeminin baş sıralarında yer alan İsrail-Filistin sorunu 2011 yılı başlarından itibaren gündemdeki öncelikli yerini bölgedeki rejim karşıtı hareketlere bırakmıştır. Tunus'ta alevlenen ve kısa sürede bölgede otoriter rejimlerle yönetilen devletlere karşı Arap halklarının başlattığı ayaklanmalar Libya, Yemen ve Suriye'de olduğu gibi kanlı bir sivil savaşa dönüşmüş ve uluslararası toplumun ilgisi bir anda bu yöne kaymıştır. Yapılan NATO müdahalesi sonucunda Libya'da sükunet kısmen de olsa sağlanmış ama Suriye'de Esad rejiminin rejim muhaliflerine karşı şiddet kullanarak bastırmaya çalışması Suriye'yi bölgenin ve uluslararası toplumun güvenlik gündeminin ilk sıralarına yükseltmiş ve İsrail-Filistin sorununun önüne geçmiştir. Aslında İsrail-Filistin sorununun gidişatına bakıldığında 2011 yılında çok önemli gelişmeler olmuştur. Bu gelişmeler aynı zamanda Türkiye-İsrail ilişkilerini doğrudan etkileyecek potansiyele sahip gelişmelerdir. Türk Dış İşlerinin Suriye'deki olayların çözümüne odaklanması ve hem Suriye'deki muhalif grupların ve Suriyeli sığınmacıların güvenliği hem de Suriye'nin siyasi istikrarı için önemli bir mesai harcadığı göz önüne alındığında Türkiye-İsrail ilişkilerinin biraz geri plana itildiği düşünülebilir. Başta Suriye olmak üzere Arap dünyasındaki gelişmeler medyanın ve Türk kamuoyunun temel tartışma konusu olsa da Türkiye İsrail-Filistin sorunu ile ilgili önemli adımlar atmakta ve İsrail ile ilişkilerde hareketlilik devam etmektedir.⁷¹

⁷¹ Uluslararası Adalet Divanı, Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Tavsiye Kararı (I.J.C. Reports, 2004), <http://www.icjci.org> (23.05.2017), s.42-44.

Son 1,5 yıldır Arap Baharı'nın gölgesinde kalan İsrail-Filistin sorununa bakıldığında 3 yıldır bir kenara itilmiş olan müzakerelerin yeniden başlaması konusunun sık sık gündeme geldiği ama müzakerelerin başlaması için somut adımın atılmadığı görülür. Müzakereler başlamamakla birlikte her iki taraf da müzakere masasına oturmadan ellerini güçlendirecek girişimlerde bulunmuştur. İsrail tarafında 2011 yılı ve 2012'nin başları Benjamin Netanyahu'nun siyasi olarak güçlendiği ve Filistin ile ilgili güvenlik kaygılarının yön değiştirdiği bir dönem olmuştur. Netanyahu en büyük rakibi olan Kadima Partisini de kurmuş olduğu koalisyonla ortak ederek İsrail tarihindeki en güçlü parlamenter çoğunluğuna ulaşmıştır. Daha önceki Başbakanlıkları döneminde 1996 ve 2003'de geniş tabanlı milli birlik hükümetleri kurmayı reddeden Netanyahu şu anda Filistin konusunda bir barış anlaşması yapabilecek siyasi desteğe sahiptir. Fareed Zakaria'nın The Washington Post'ta yazdığı bir yazıya göre İsrail sadece ekonomik olarak değil, Amerikan Kongresi tarafından İsrail'in füze savunma sistemi için aktarılan ekstra 1 milyar dolar ile askeri olarak da bölgenin en güçlü devleti olmaktadır. Filistin tarafında gerçekleşen güvenlik sektörü reformlarının da yardımıyla Filistin tarafından gelen inti har bombası tehditi de nihayetlenmiş gibi görünmektedir; dolayısıyla İsrail şu anda vatandaşları için can güvenliğinin tam manasıyla sağlandığı bir ülke konumundadır.

Değişik çevrelerce İsrail'in asıl dikkat etmesi gereken tehditin İran veya Filistinli yasadışı gurupların saldırıları değil, İsrail devletinde değişen demografik yapı olduğu dile getirilmektedir. Siyonizmin Krizi isimli kitabın yazarı olan Peter Beinart iki-devlet çözümü sağlanamadığı takdirde İsrail topraklarında Filistinli nüfusun Yahudi nüfusu geçme riski olduğunun altını çizmekte ve bir an önce Filistin tarafı ile uzlaşma sağlanarak iki toplumun resmi olarak birbirinden ayrılması gerektiğini tartışmaktadır. Netanyahu'nun bu demografik tehlikeyi bildiği ve şu anda elinde bulundurduğu siyasi gücü kullanarak Filistin Yönetimi ile

uzlaşma arayışına girmesi beklenmektedir. İsrail tarafında bu gelişmeler yaşanırken Salam Fayad'ın Başbakan olarak görev yaptığı Filistin Yönetimi de Ağustos 2009'da yayınlamış oldukları "Filistin: İşgali Bitirmek, Devleti Kurmak" başlıklı 13. hükümet programı dahilinde Filistin'de devlet yapılanmasının inşasına devam etmektedir. Özellikle güvenlik sektörü alanında yoğunlaşan çalışmalar AB, BM, ABD ve Dünya Bankası gibi uluslararası aktörler tarafından takdirle karşılanmakta ve desteklenmektedir. Bir yandan içeride devlet inşası çalışmaları devam ederken, Cumhurbaşkanı Mahmoud Abbas da uluslararası arenada Filistin'in bağımsız devlet olarak kabul görebilmesi için yoğun bir çaba sarfetmektedir. 23 Eylül 2011 tarihinde Birleşmiş Milletler'e tam üyelik için başvuran Filistin'in başvurusu Güvenlik Konseyince reddedilse de Filistin 31 Ekim 2011'de UNESCO tarafından tam üyeliğe kabul edilmiştir. Filistin'in tam üye olarak UNESCO'ya kabulü bütçesinin yüzde 22'si ABD tarafından karşılanan kuruluşu Beyaz Saray'ın parasal desteğini dondurması ile sonuçlanmıştır. Filistin'lilerin BM'ye tam üyelik başvurusu dünya kamuoyunun ilgisini yeniden İsrail-Filistin sorununa çektiyse de her iki tarafın da müzakere masasına dönmesinin kolay olmadığı, müzakereler başlasa bile bir sonuç alınamayacağına dair inanç tüm tarafları müzakere girişiminden uzaklaştırmaktadır. Müzakerelerin başlayabilmesi için öncülük yapabilecek olan aktörlerin farklı angajmanları olması, örneğin ABD'nin seçim dönemine girmesi, AB'nin euro bölgesindeki kriz ile uğraşıyor olması ve pek çok uluslararası örgütün Suriye'deki krize odaklanmış olması İsrail-Filistin müzakerelerinin gerçekleşme olasılığını düşürmektedir. Filistin sorununa dolaylı olarak da taraf olan Türkiye'nin ise arabuluculuk ihtimali ortadan kalkmıştır. Uluslararası arenada fırsat buldukça İsrail'in Filistin politikalarının insani yönünü ön plana çıkararak İsrail'i eleştiren Türk hükümet yetkilileri ve diplomatları İsrail-Filistin denkleminde ağırlıklarını Filistin yönünde

kullandıklarını açıkça belli etmektedir. Bu durum da özellikle son dönemde Türkiye-İsrail ilişkilerinin odak noktası olmaktadır.

İsrail-Lübnan sorunu

Lübnan, Arap Baharı sürecinde bugüne kadar doğrudan halk ayaklanması yaşamamış ülkelerden biridir. Ancak siyasi tarihi isyanlar ve iç savaşlar ile geçmiş olan Lübnan' da Hariri suikastı akabinde başlayan ve Sedir Devrimi olarak bilinen süreç göz önüne alındığında bu ülkenin de bugünkü Arap Baharı çizgisinde bir takım olayları önceden tecrübe ettiği ifade edilebilir. 2005 yılındaki Hariri suikastı geniş halk kitlelerini büyük sokak gösterileri düzenlemeye sevk etmiş, bu protestolar neticesinde iktidar çökmüş ve Suriye Lübnan' dan çekilmek zorunda kalmıştır. Ortadoğu' da 2011 yılında başlayan halk ayaklanmalarının tüm bölgeye yayılacağı yorumları yapıldıysa da, Lübnan'da henüz bir Arap Baharı hareketlenmesine şahit olunmamıştır. Ancak Suriye krizi Lübnan'ı etkileyebilecek dinamikler doğurmaktadır. Suriye'de yaklaşık bir buçuk yıl önce Baas iktidarından reform talebinde bulunan halkın gösterileriyle başlayan süreç hâlihazırda iç savaşa dönüşmüştür. Esed rejiminin direnç göstermesiyle devam eden Suriye'deki çatışmaların Lübnan'da güvenlik endişelerine yol açtığı ifade edilebilir. Nitekim Suriye'deki çatışmaların, mezhep temelli bölünmelerden geçmişte büyük zarar görmüş bu ülkeye sıçraması olasılık dâhilindedir.⁷²

Lübnan'a komşu ülkelerden biri olan İsrail ise Mısır ve Suriye' deki istikrarsızlıklardan dolayı oluşan güvenlik tehdidini bertaraf edemedi Lübnan' da yaşanacak olası çatışmalar için de strateji belirlenmesi gereğini gündemine almıştır. Çevresinde olup bitenleri başından itibaren endişe ile takip eden İsrail

⁷²Alan R. Taylor, İsrail'in Doğuşu, 1879-1947 Siyonist Diplomasinin Analizi, Çev.: Mesut Karışahan, Pınar Yayınları, İstanbul: 2000, s. 19; Robert John, "Balfour Bildirisinin Ardından: Birinci Dünya Savaşı Sırasında İngiltere'nin Lord Rostchild'e Vaadi": Aykut Kazancıgil, Yedi İklim, Sayı 75/76, Haziran/Temmuz 1996, s. 85; Laqueur, age, ss. 110-11

hükümetinin, Lübnan' daki muhtemel bir istikrarsızlıkta bu ülkeyle olan sınırlarını güvence altına alması gerekliliği ve ülkenin siyasi geleceği konusundaki belirsizlik hususlarında teyakkuzda olduğunu söylemek mümkündür.

İsrail, Mısır' da seçimle iktidara gelen Müslüman Kardeşlerin yönetiminde bu ülke ile yapmış olduğu anlaşmanın tehlikeye gireceği endişesini taşımıştı. Zira bu anlaşma İsrail' in bölgedeki stratejik konumunun köşe taşıdır. Öte yandan Sina' daki güvenlik durumunun giderek kötüleşmesi de İsrail' in güney sınırında zafiyet oluşturmaya devam etmektedir. Ülkenin kuzeydoğu sınırındaki Suriye' de süregelen kaos ve iç savaşın Lübnan' a sıçrama ihtimali de İsrail açısından durumu kötüleştirmektedir. Lübnan' daki muhtemel istikrarsızlık ile birlikte Hizbullah' ın varlığı ve bu örgütün elinde bulunan 50 bin civarındaki roketle İsrail' in belli başlı nüfus merkezlerine saldırma olasılığı İsrail' i endişeye sevk etmektedir. Neticede yakın çevresindeki bu belirsizlik İsrail' i tedbir almaya itmektedir.

Arap Baharı ve Lübnan' da Muhtemel İstikrarsızlık Suriye' de yaklaşık bir buçuk yıl önce başlayıp şiddetlenerek iç savaş haline gelen olaylardan Lübnan' ın etkilenmesi kaçınılmazdır. Nitekim Suriye' deki iç savaşın temel nedeni haline gelen mezhep çatışmasının geçtiğimiz günlerde Lübnan' da Suriye karşıtı ve Suriye yanlısı gruplar arasında çatışmalara neden olduğu görülmüştür. Dolayısıyla Lübnan' da olası bir ayaklanma Mısır, Tunus, Libya, Yemen ve Bahreyn' deki otoriter yönetimlere karşı gelişen halk hareketlerinden farklı bir dinamikle ortaya çıkabilir. Lübnan' da böyle bir olasılığın gerçekleşmesi toplum-iktidar hattındaki rahatsızlıktan ziyade Suriye' deki iç savaştan kaynaklanabilir. Zira Lübnan üniter bir devlet olarak bağımsızlığını ilan ettiği günden beri kozmopolit yapısı nedeniyle etnik ve dini temelli çatışmalara sahne olmuş, bu yüzden birçok Lübnanlı hayatını kaybetmiştir. Arap Baharı olarak adlandırılan halk ayaklanmalarının doğasına benzer bir süreci Lübnan 2005 yılında yaşamıştır. Tarihinin çeşitli dönemlerinde sokak çatışmaları ve yönetim değişikliğine neden olan ayaklanmaları yaşamış olan

bu Akdeniz ülkesinin en son tecrübe ettiği benzer olaylar “ Sedir Devrimi” olarak adlandırılan süreçte cereyan etmiştir.⁷³

Sünni, Marunî ve Dürzi liderlerden oluşan bir koalisyonun Lübnan kamuoyunun da desteğini alarak Suriye müttefiki olan Emile Lahud’ un başkanlığına karşı gelmesiyle başlayan muhalif hareket eski Başbakanlarından Refik el-Hariri’ nin suikasta uğramasıyla iyice alevlenerek sokak gösterileri halini almıştır. Kitlesele protestolar netice vermiş ve Sünni Ömer Karami hükümeti düşmüş Suriye kuvvetleri Lübnan’ dan çekilmek durumunda kalmıştır. 2005 baharında gerçekleşen Sedir Devrimi bu nedenle iç savaş sonrasında Lübnan devletinin yeniden kuruluş sürecinin doruk noktası olarak değerlendirilebilmektedir. Bu bağlamda, Lübnan’ ın yedi yıl önce yaşamış olduğu süreç Arap halklarının 2011’ den itibaren tecrübe ettiği süreçle benzerlikler taşımaktadır. Bugün ise Suriye’ deki kriz Lübnan’ ın istikrarını tehdit eder hale gelmiştir. Suriye’ deki kriz Lübnan’ ın Suriye sınırındaki Trablusşam kentinde çatışmalara yol açmaktadır. Lübnan’ ın kuzeyindeki bu şehir Esed yanlısı Nusayriler ile Esed karşıtı Sünniler arasındaki çatışmaların merkezi haline gelmiştir. Şehirdeki Suriye muhalefetini destekleyen Sünnilerin, Esed rejimini destekleyen Nusayrilerin, Sünni Hizb ut-Tahrir örgütünün ve diğer radikal grupların varlığı mezhepsel bir çatışmanın tüm Lübnan’ da yeniden alevlenmesi tehlikesini doğurmaktadır. Öte yandan Ağustos ayında Suriye’ de Şii hacıların kaçırılması ve buna Lübnanlı Şii el-Mikdat aşiretinin bir grup Suriyeli ile Lübnan’ daki bazı yabancıları kaçırarak cevap vermesi hem Körfez ülkelerinin hem de Türkiye’ nin ülkedeki vatandaşlarını çağrılmalarına neden olmuştur. Suriye’ deki iç savaşın etkisiyle gerçekleşen bu kaçırma eylemleri Lübnan’ daki siyasi bölünmeleri yansıtmakta ve Lübnan’ daki istikrarı zedelemektedir. Trablusşam’

⁷³ Akçadağ, Gökür. Rusya’nın Suriye ve İrana İlgisinin Tarihsel Kökleri. 14 Şubat 2012. <http://www.turkishny.com> (24.05.2017)

daki hadiselerin Suriye krizinin bir yansıması olduğunu öne süren gazeteci Sarkis Ebu Zeyd Lübnan'da Suriye kaynaklı yeni gelişmelerin olabileceğini, iki ülkenin aslında aynı çatışma alanı içinde olduğunu ifade etmektedir. Gerçekten de genelde Arap dünyası ve özelde Suriye' de olanlar Lübnan' daki kırılma durumunun sebebi olarak görünmektedir. Lübnan'da Hizbullah' ın liderlik yaptığı 8 Mart koalisyonu ile Saad Hariri' nin liderliğindeki 14 Mart koalisyonu ise Suriye krizinin ülkeyi etkilemesini önlemek yerine bölgedeki gelişmelerin kendilerine politik olarak nasıl yansıtacağı hesabını yaptıkları iddiasıyla kamuoyunda eleştirilmektedir.

14 Mart koalisyonu içindeki Gelecek Hareketi'nden milletvekili Mustafa Alloush da Suriye rejiminin daha fazla iktidarda kalmak için Trablusşam' ı da kendi savaşı kapsamına almak istediğini iddia ederken, Hizbullah' a bağlı silahlı grupların şehre istikrarsızlık gelmesi için çalıştıklarını öne sürmektedir. Görüldüğü üzere Lübnan, Suriye' deki iç savaşın kendi topraklarına sıçraması ihtimali nedeniyle bir kez daha etnik-mezhepsel bir iç savaşa sürüklenme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Hâlihazırda Lübnan'da kamu hizmetlerinin arzı güçlüklerle yürütülmektedir. Zira devlet güvenlik, elektrik, su ve yiyecek sağlamakta zorluk çekmektedir. Ancak şunu da belirtmekte fayda var ki, Lübnan' daki mevcut hükümetin istikrarı sağlayamadığı için düşmesi durumunda daha uzun sürecek bir istikrarsız dönem başlayabilir. Mevcut hükümet düştüğü takdirde, zaten yeni bir kabineyi oluşturmanın zor olduğu Lübnan' da Suriye' deki kriz çözülmeden yeni bir hükümetin kurulamaması ihtimali yüksektir. Bu da ülkeyi yeniden iç savaşa sürükleyebilir. İsrail-Lübnan İlişkileri İki ülke ilişkilerinin tarihsel seyrine bakıldığında Lübnan' ın İsrail için su tedariki ve güvenlik konularından dolayı önem arz ettiği ifade edilebilir. Aslında İsrail' in güvenlik ve su ihtiyacı iç içe geçmiş durumdadır. Su üzerine akademik çalışmalar yapan Lübnanlı Tarık s, İsrail' in sınırlarını “hidrolik” olarak tanımlamaktadır. 1919 yılındaki Paris Barış Konferansı' nda gelecekteki Yahudi devletinin sınırları belirlenirken Litani,

Yermuk ve Ürdün ırmağının başlangıç yeri devletin sınırlarına katılmak istenmiştir. Bu istek tamamen gerçekleşmemiş olsa da İsrail, 1978-2000 yılları arasındaki Lübnan işgali döneminde Litani ırmağından yaklaşık 200 milyon metreküp su tedarik etmiştir. Böylece İsrail su tedariki konusunda bölgedeki bütün kaynakları kendi ihtiyaçları doğrultusunda kullanarak görece bir başarı sağlamıştır. 1970’li yıllardan itibaren Lübnan’ ın güneyinde FKÖ’ nün (Filistin Kurtuluş Örgütü) varlığının güçlenmesi, İsrail’ in hem FKÖ’ yü bölgeden çıkarmak hem de İsrail’ e yakın Hristiyan bir yönetimden oluşacak “Özgür Lübnan’ın” kurulmasına zemin hazırlamak için Litani Operasyonunu düzenlemesine gerekçe sağlamıştır. İsrail 2000 yılına kadar Lübnan’ da kaldığı süre içerisinde birçok operasyon düzenlemiş ve ülkedeki istikrarsızlığı artırmıştır.

Lübnan bağımsızlığını kazandığından beri ülkede Suriye etkisi eksik olmamıştır. 2000 yılında Hafız el-Esad’ ın ölümü Suriye’ nin Lübnan’ da etkisinin görece azalmasına buna karşılık İran etkisinin artmasına zemin hazırlamıştır. İran’ ın Lübnan üzerindeki etkisi ve Hizbullah’ ın İran’ ın desteklediği bir devlet dışı aktör haline gelmesi İsrail’i endişeye sevk etmiştir. Zira İran tarafından desteklenen Hizbullah’ ın eylemleri 2006 yılında Hizbullah-İsrail savaşının çıkmasına neden olmuş; bu savaş İsrail’ in genel olarak bölgedeki özel olarak da Lübnan’ daki İran etkisinin ve gücünün çok daha açık bir biçimde algılamasını sağlamış ve İsrail’in güvenlik endişeleri artmıştır. Lübnan’ daki İstikrarsızlığın İsrail Açısından Anlamı Ortadoğu’ da halk hareketleri başladığından beri İsrail’ in beş farklı yeni ya da yenilenmiş tehdit ile karşı karşıya kaldığını ifade etmek mümkündür: Bunlar Mısır’ daki yönetim değişikliğinden kaynaklanan endişeler, devlet-dışı aktörlerden gelebilecek güvenlik tehdidi (Hamas-Hizbullah), İran ve bölgede oluşabilecek demokratik yönetimlerden kaynaklanan kaygılardır. Bu bağlamda Suriye’ deki kriz ve Mısır’ daki değişim İsrail’ in güvenlik stratejilerini gözden geçirmesine ve gelecekte olabilecekleri göz önünde bulundurarak yeni

planlar oluşturmasına neden olmuştur. evresindeki bu gelişmelerin Hamas ve Hizbullah gibi İsrail' in tehdit algıladığı devlet dışı aktörlere yansıma olasılığı olduğundan Tel Aviv bu aktörleri de yenilenmiş güvenlik tehdidi olarak değerlendirmektedir. Arap Baharı sürecinde doğrudan halk ayaklanması yaşamamış olan Lübnan' da ortaya çıkabilecek bir istikrarsızlık, İsrail' in birkaç açıdan tehdit edebilir. Lübnan siyasetinin bölgesel konular ve aktörlerle olan bağlılığı, Lübnan siyasi sisteminin güçsüzlüğü, İran ve Suriye' nin bu ülke üzerindeki etkinliği ve Tahran' ın güdümünde olan Hizbullah' ın varlığı gibi hususlar İsrail açısından güvenlik riskleri oluşturmaktadır. Bu riskler İsraili karar mercilerinin Lübnan' ı güvenlik ajandasına dâhil etmesini zorunlu kılmaktadır.⁷⁴

İsrail, Suriye' deki krizi HizbullahTahran-şam ittifakının göz önünde bulundurarak takip etmektedir. Esed rejiminin elindeki silahları Hizbullah' a transfer ettiği ve Hizbullah militanlarının gelişmiş silahları kullanmak için eğitim aldıkları yönündeki haberlerin de etkisiyle İsrail Lübnan' dan kaynaklanabilecek tehdidin giderek büyüdüğünü değerlendirmektedir. Nitekim İsraili karar mercileri Hizbullah' ın başarılı ve başarısız eylemlerini de hesaba katarak yeni güvenlik stratejileri üzerinde durmaya başlamıştır. İsrail Savunma Bakanlığı Diplomasi-Güvenlik şefi Amos Gilad, Hizbullah' ın yeni bir savaşta sivilleri vurmaya yönelik strateji geliştirebileceği konusunda uyarıda bulunmuştur. Arap baharının Sünnilerin mücadelesini ön plana çıkarmaya devam ettiği bir gerçektir. Bu yüzden Suriye krizinde Hizbullah'ın ve İran'ın, Esed rejimine başkaldıran ve çoğunluğu Sünnilerden oluşan halktansa rejimin yanında durduğu görölmektedir. Bölge genelinde Sünni-şii gerilimine zemin hazırlayan Suriye krizi nitekim Lübnan' da da mezhepler arası gerginliğe yol açabilir. Marunîlerin bölgedeki gelişmeleri Ortadoğu'nun Hristiyanları adına bir felaket olarak görmektedir. Marunî patriği

⁷⁴ Uluslararası Adalet Divanı, Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Tavsiye Kararı 29 Nisan 2012, <http://www.icjci.org> (24.05.2017) s.42-44.

Bişara Elrai' nin bölgedeki gelişmeler için "Arap Baharı" ifadesi yerine "Arap Kışı" tabirini tercih etmesi bu görüşü destekler niteliktedir. Dolayısıyla Şiiilerin bile devam eden Sünni "uyanışından" çekindikleri düşünüldüğünde Marunîlerin, bu sürecin kendi gelecekleri üzerinde nasıl sonuçlar doğuracağı konusunda endişeli olduklarını ifade etmek mümkündür. Bu endişelerin ise Marunîleri bir kez daha İsrail ile ittifak kurmaya itme ihtimalini doğurduğu değerlendirilebilir. İsrail ise Lübnan'da kendisine düşmanlık besleyecek İslami bir rejimdense, Marunîlerin hâkim olduğu bir yönetimi tercih edeceğinden, bu topluluktan gelecek böyle bir harekete olumlu yanıt verebilir. Marunî Cumhurbaşkanı Mişel Süleyman'ın geçtiğimiz günlerde Latin Amerika' daki Arap mülteciler için Peru'da toplantıda verdiği demeç Lübnan'ı İran-Suriye ekseninden uzaklaştırmak istediğini göstermektedir.

"Yeni planladığımız savunma stratejisine göre Lübnan topraklarına İsrail'den gelecek bir saldırı karşısında direnişin silahlarını Ordu' nun kontrolüne alacağız". Bu demeçte geçen direnişle kastedilen Hizbullah, silahlar ile kastedilenin İran ve Suriye' den sağlanan silahlar olduğu göz önüne alındığında, Süleyman' ın bir savaş durumunda Lübnan topraklarından İsrail'e yönelik bir füze saldırısını engelleme düşüncesinde olduğu çıkarılabilir.

Suriye Krizi Karşısında İsrailin Tutumu

İsrail Suriye krizinde hem Esedin kalması hem de düşmesinde fayda görmekteydi. Esedin kalması Esed sonrasındaki belirsizlikleri bertaraf etmesi ve var olan istikrarın devamına katkıda bulunması açısından değerlendirilmektedir. Suriye ile İsrailin ilişkileri olmamakla birlikte iki ülke arasında aktif bir çatışma halinin bulunmaması Tel Aviv açısından rahatlatıcı bir durumdur. Nitekim Esedin iktidarda bulunduğu yıllara Türkiyenin arabulculuğunda iki ülke arasında görüşmelerin başlaması ve tarafların barış için masaya oturması ihtimali dahi yeşermişti. Esedin devrilmesi ise İsrail nezdinde yeni dönemde bazı senaryoları

gündeme getirebilir. Esed sonrası dönemde iktidara seçimle gelecek meşru bir yönetimin İslami eğilimli olması ve 1967'den beri İsrailin elinde tuttuğu Golan Tepelerini geri alma yönünde irade göstermesi bu senaryolardan biridir. Böyle bir gündemi takip edecek bir iktidar döneminde Suriyenin İsraille çatışmaya girmesi yüksek olasılık olarak değerlendirildiğinden var olan durumun korunması yönünde fikirler öne sürülmektedir. Öte yandan daha fazla destek bulan bir görüş, Suriye'deki gidişatın Esed'in iktidardan ayrılmasıyla neticelenmesinin İsrail açısından daha iyi olacağı yönündedir. İsraili karar mercileri arasında rejimin düşmesinin İrana büyük bir darbe vuracağı hususunda geniş bir mutabakat oluşmuştur. Bu yaklaşımda Esedin devrilmesinin bölgedeki İsrail karşıtı eksenin (İran, Suriye ve Hizbullah) çözülmesini tetkileyeceği üzerinde durulmaktadır. Esedin düşmesi Hizbullahı zarar verecek, İranın Şii yayılmacılığı politikasıyla bölgede tesis etmeye çalıştığı nüfuz kuşağı bundan olumsuz etkilenecektir. Nitekim Hizbullahın askeri gücü olası bir İsrail saldırısı karşısında İranın tasarrufundaki caydırıcı araçlardan biridir.⁷⁵

Suriye krizinin çözümü için öne sürülen senaryolar, Suriye halkının ülkenin toprak bütünlüğü ve egemenliğini koruyarak kendi geleceğini belirlemesi gerektiği öncülü üzerinde temellenmektedir. Ne var ki bu söylemin uygulamada hayata geçmesi için Suriyenin hangi aşamalardan geçeceği belirsizdir. Zira ülke Esed sonrası etnik çatışmanın içine sürüklenme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bugüne kadar İsrail hükümeti Suriyedeki krize müdahalede bulunmadı. Ancak geleneksel politikasının aksine Başbakan Benjamin Netanyahu verdiği bir röportajda Esedin iktidarının düşeceğini bunun an meselesi olduğunu belirtti. İsrail yakın zamana kadar zayıflamış bir Esed rejimini İranın öncülük ettiği ekseni zayıflatacağı düşencesiyle kendi güvenliği açısından uygun bulmakta idi. Ancak son zamanlarda ülke açısından ortaya çıkan güvenlik endişelerinden dolayı bu duruşunu

⁷⁵ <http://www.thenational.ae> (24.05.2017)

değiştirmiştir. Bu güvenlik endişelerinden ilki Esedin sahip olduğu kimyasal silahların Hizbullah gibi İsraille düşman bazı kesimlere aktarılması ya da rejimin zayıflığından dolayı bu silahların yanlış ellere (radikal unsurlara) geçerek İsraili tehdit eder duruma gelme olasılığıdır.

Kimyasal silahlara ilişkin olarak değerlendirilen bir diğer senaryo ise Savunma Bakanı Ehud Barak tarafından öne sürülmüştür. Bu senaryoya göre eğer rejimin evrilmesi kesinleşirse Esedin son bir eylem olarak İsraille karşı bir askeri harekate girişme ihtimali vardır. Bir diğer güvenlik endişesi İsrailin elinde tuttuğu Golan Tepelerine çatışmadan kaçan Suriyelilerin sığınmak istemesidir. Bu endişe israili bölgeye askeri birlikler konuşlandırmaya sevk etmiştir. Tel Aviv, sınırının Suriye tarafındaki bölgelerin İsrail ile çatışmaya girişebilecek grupların denetimine girme ihtimalini göz önünde bulundurmaktadır. Böyle bir senaryonun gerçekleşmesiyle Golan Tepelerinin bu bölgelere sınır haline gelecek olması İsraili tedirgin etmektedir. Liberal eğilimli İsraililer arasında dahi dikkate alınan bu senaryo ile Sina Yarımadasındaki son hadiselerle benzer gelişmelerin Suriye sınırında da cereyan edebileceği ihtimali gündeme gelmiştir.

Suriyede muhtemel senaryoların çoğunluğunda ülkeyi bir kargaşa ve çatışma süreci beklemektedir. Esedin devrilmesi, hükümet sisteminin çökmesi ve devlet yapısının çözülmesi halinde etnik unsurlar arası bir iç savaşın gelişme olasılığı öngörülen en kötü senaryo olarak belirmektedir. Rejim çöktükten sonra merkezi bir hükümet kurulamaması halinde Suriyenin birbirine rakip dış aktörlerin desteklediği unsurların mücadele alanı haline gelmesi ihtimali de ikinci bir kötü senaryodur. Bu senaryoların gerçekleşmesi durumunda ülkede ortaya çıkabilecek temsili savaş, Suriyenin yakın çevresindeki devletleri de istikrarsızlaştırabilecek bir dinamiğe dönüşebilir. Bu senaryolar karşısında İsrailin üç seçeneği sunduğu öne sürülebilir.

Birincisi, Suriyedeki siyasi süreci yönlendirmek ve inisiyatif almak (proaktif seçenek), Suriyede farklı bir rejimin ortaya çıkması için gerekli şartları

oluşturmak. Bunun için rejime destek olan odakları zayıflatırken muhalefetin belli unsurlarına destek vermek. Suriyedeki kanaat önderleri ve muhalefet unsurları ile diyalog için kanallar açmak.⁷⁶

İkincisi, güvenliği sağlamak (reaktif seçenek), şimdiki ve gelecekteki güvenlik tehditlerini, silah kaçaklığını ve silahların sızmasını önleyecek bir kampanya ile en aza indirmeye çalışmak. Kimyasal silahları kullanmaması ya da Hizbullah'a nakletmemesi için Esed rejimini caydırmak. Golan Tepelerinde güvenliği artırmak ve muhtemel güvenlik açıklarına karşı teyakkuzda olmak.

Üçüncüsü, kenarda durmak, müdahale etmemek (pasif seçenek), Esed rejiminin çökmesi ihtimali üzerinde durmak için henüz erken olduğuna kanaat getirmek. Zayıflamış bir Esed rejiminin bilinmeyen/beklenmeyen diğer durumlara kıyasla İsrail açısından daha iyi olduğu seçeneği üzerinde durmak.⁷⁷

⁷⁶ Sinkaya, Bayram, Ortadoğu Analiz, Cilt: 3, Sayı: 33, s. 40, Eylül 2011, Ankara.

⁷⁷ "U.S. secretly backed Syrian opposition groups," The Washington Post, 18 April 2011.

SONUÇ

Ortadoğu'nun uluslararası ilişkilerinde 1948 yılında İsrail'in kuruluşu önemli bir aşamadır. Bu olgu bir taraftan Arap milliyetçiliğine ivme kazandırmış, diğer taraftan Arap-İsrail savaşının ağır sonuçları, Ortadoğu'nun Arap ülkeleri bakımından yıllar boyu devam edecek yeni dinamikleri harekete geçirmiştir. Bunlardan birisi İsrail'in işgal ettiği Filistin topraklarından Arap ülkelerine mülteci hareketleridir. 161 Mülteci hareketleri Filistin davasını daha fazla bölgeselleştirmiştir. 1948 savaşında Arap ülkelerinin maruz kaldığı ağır yenilgi birçok Arap liderin siyasi hayatının sonunu hazırlamıştır. Bu liderler sömürgeci güçlerin işbirlikçileri olarak algılanmalarına ve yolsuzluğa bulaşmış yöneticiler olarak görülmelerine ilaveten, savaş sonunda beceriksiz olarak da damgalanmışlardır. Arap ülkelerinin genç kuşakları ulusal onurlarını zedeleyen bu liderlerden kurtulmayı hedeflemişlerdir. Bu beklentiler, Filistinli mültecilerin dramı ve onlarla dayanışma duygusunun artması ile güçlü ve yaygın bir Arap milliyetçiliği dinamiği olarak kendini göstermiştir. Bu dönemdeki Arap milliyetçiliğinin üç önemli özelliği belirgindir; (1) İsrail'e karşı yenilginin temel nedenlerinden biri olarak görülen geri kalmışlık ve feodal yapılardan kurtulma, sanayileşme ve modernleşme isteği, (2) Savaşmak ve galip gelmek için ulusal kapasitenin artırılması bağlamında özellikle askeri gücün geliştirilmesi, (3) Batı tarafından desteklenen İsrail'e karşı güç birliği yapılması dolayısıyla Arap birliğinin sağlanması. Bu beklentilerin, ilk önce İsrail'e coğrafi olarak daha yakın konumda bulunan, diğer ülkelere göre daha gelişmiş olan ve Mehmet Ali Paşa ile Osmanlıya karşı ilk ayaklanan Arap ülkesi olarak Mısır'da karşılık bulması şaşırtıcı değildir. Arap milliyetçiliği, Mısır'ın lideri Nasır'ın kişiliğinde zemin bulan Nasirizm ile etkileşim halinde gelişmiştir. Ortadoğu'nun uluslararası

ilişkilerinde dikkat çeken kırılma noktalarından bir diğeri Bağdat Paktı tartışmaları olmuştur.

2011’ de başlayıp tüm Arap dünyasında yankı bulan halk ayaklanmalarının İsrail’ in güvenliğine yönelik tehditler doğurduğu İsraili karar mercilerinin üzerinde mutabık olduğu bir husustur. İsrail’ in stratejik hesaplarına göre statükocu hükümetlerin yönetimde kalması bölgesel istikrar açısından önemlidir. Güvenlik stratejisini bölünmüş bir Arap dünyası üzerine kurmuş olan İsrail için yaklaşık iki yıldır devam eden olayları yorumlamak bir hayli zorlaşmıştır. Özellikle yakın çevresinde, sınır komşusu olduğu ülkelerdeki istikrarsızlık, İsrail’ in güvenliği açısından riskler doğurmaktadır. Lübnan’ da vuku bulacak herhangi bir iç çatışma İsrail’ i zor durumda bırakacaktır. Lübnan’ daki olası bir çatışmada Hizbullah’ ın sahip olduğu silahlarla ve İran’ ın desteği ile İsrail’ e saldırı başlatması demek İsrail’ in Lübnan’ a karşılık vermesi anlamına gelecektir. Öte yandan diğeri bir sınır komşusu Suriye’ de devam eden iç savaşın Lübnan’a taşması ihtimali, bu ülkeyi de iç savaşa sürükleme riskini taşıdığından İsrail çatışmaların içerisinde kalacaktır. Lübnan’ da çatışma olmadan bir yönetim değişikliği olması halinde ise İsrail İran destekli Şii bir yönetimin aksine ılımlı” Sünni bir yönetimi tercih edecektir. Ancak kurulduğundan beri milli güvenlik politikaları doğrultusunda izlediği yöntemlerden biri olan azınlıklarla ittifak kurma stratejisi gündeme gelirse de, İsrail’ in Lübnan’ da tercihini kendine düşman Sünni bir rejimdense Marunîlerinden yana kullanması olasıdır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

1. ŞENYÜCEL, Sabiha, “**Ortadoğu’da Türkiye Algısı 2011**”, TESEV Dış Politika Programı, 30 Nisan 2012.
2. ZAKARIA, Fareed, “**Under Netanyahu, Israel is stronger than ever**”, Washington Post, 10 Mayıs 2012.
3. MAOZ Moşe, “**İsrail ve Arap Baharı**”, Bilgesam, 4 Ekim 2012.
4. GÜL Emre, “**Ortadoğu’da Bölünmüşlüğün Kısa Tarihi**” 19 Aralık 2011.
5. BROWN Carl L, “**International Politics and the Middle East. Old Rules, Dangerous Game, Princeton, Princeton UP**”, 1984, s. 21.
6. MARC Lynch. “**Obama’s ‘Arab Spring’?**”, Foreign Policy Middle East Channel. 6 Ocak 2011.
7. BYMAN,Daniel, **Israel’s Pessimistic View of the ArabSpring’**,
8. KITCHEN Nicholas, “**After the Arab Spring**”,21 Temmuz 2014.
9. KIŞLAKÇI, Turan, “**Arap Baharı**”, Mana Yayinlari, Istanbul, 28 Temmuz 2011.
10. ÇUBUKÇU, Mete. “**Arap Baharı ve Sonrası**”, İstanbul, 17 Aralık 2012.
11. DENİZ Şadiye, “**Ortadoğu’nun Yeniden İnşasının Yapı Bozumu: Büyük Ortadoğu Projesi Üzerine Bir Analiz**”, İstanbul 201

Makaleler

1. Arı, Tayyar, “**Geçmişten Günümüze Orta Doğu**” **Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, Cilt1, Bursa, MKM Yayinlari, ss42-46, 2012
2. Taha, Akyol, “**Büyük Ortadoğu Nereye?**”, **Milliyet**, s.8, (17.02.2014)
3. Dalacoura, Katerina, “**The Arab Upsprings Two Years On: Ideology, Sectarianism and the Changing Balance of Power in the Middle East**”, Cilt.15, Sayı 1, ss 44-45, 2013

4. Fulton, Will, “After the Arab Spring: Israil’s Foreign Relations in the middle East”, 28 September 2011.

İnternet Kaynakları

1. Aaron, David, “For America, An Arab Winter”, <http://wilsonquarterly.com> (19.02.2015)
2. Alptekin Dursunoğlu, “Yemen devrimcileri ve Arap baharı devrimcileri”, <http://www.ydh.com> (09 Kasım 2017)
3. Boubekur A., “The Tunisian Elections : İnternational Community Must İnsist on Moving Beyond Facade Democracy”, Web Commentary , Carnegie Endowment, <http://carnegie-mec.org> (23 Kasım 2017)
4. “Büyük Ortadoğu Haritası”, <http://bopnedir.blogspot.com> (10 Mayıs 2017)
5. Christina Lowe, “Tunisian Struggles to Tame Revolutionary Spirit”, <http://uk.reuters.com> (15 Şubat 2017)
6. Konur Alp, Koçak, “Yasemin Devrimi”nden Arap Baharına”, <http://www.yasader.org> ss.22 (2 Mayıs 2017)
7. Tokgöz, Mürsel, “Arap Baharı-Yemen-Suriye”, <http://www.globalenerji.com> (15 Nisan 2017)
8. The Washington Quarterly, Summer. 2011, <http://csis.org> (24.05. 2017), s.18.

